

KUNHEGYESI JÁRÁS

JÁRÁSI TÜKÖR

**A JÁRÁSBAN ÉLŐ GYERMEKEK, FIATALOK ÉS CSALÁDJAİK HELYZETE,
IGÉNYEIK, SZÜKSÉGLETEIK**

2020.

**Készítette:
BALOGH ERZSÉBET**

**Közreműködött:
HÜSE LAJOS
TAKÁCS PÉTER**

TARTALOM

ÖSSZEFOGLALÓ	2
A HELYZETFELMÉRÉS MÓDSZEREI	6
A vizsgálati minta	6
A kutatás kérdőíve	7
A JÁRÁS ELHELYEZKEDÉSE ÉS TELEPÜLÉSEI	8
DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK	9
Családi állapot, gyermekszám	10
Etnikai jellemzők	11
FOGLALKOZTATOTTSÁG	12
Iskolai végzettség	15
LAKÁSHELYZET	17
ANYAGI HELYZET	19
Az anyagi helyzet szubjektív megítélése	21
A KÜLÖNBÖZŐ SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEK ISMERTSÉGE ÉS ELFOGADOTTSÁGA	25
GYEREKKÉRDŐÍV	27
A minta jellemzői	27
SZÜLETÉSI KOCKÁZATOK, KORAI SZOCIALIZÁCIÓ, NEVELÉS, OKTATÁS	31
Otthoni nevelési környezet	33
BÖLCSŐDE, BIZTOS KEZDET GYEREKHÁZ	40
ÓVODA	41
ISKOLA	44
A GYERMEKEK SZÜKSÉGLETEINEK KIELÉGÍTETTSÉGE	50
Fejlesztési szükségletek	51
Alapvető javak	53
EGÉSZSÉG	55
A TELEPÜLÉSSSEL KAPCSOLATOS VÉLEMÉNYEK	56

ÖSSZEFOGLALÓ

Jelen tanulmány a kunhegyesi járásban az EFOP-1.4.2-16-2016-00029 azonosító számú, „Kezdetől fogva - Kezdetet fogva” elnevezésű projekt keretében 2019 őszén készült kérdőíves adatfelvétel eredményeit mutatja be. A tanulmány célja, hogy részletezze a járásban élő gyermekes családok helyzetét.

A járási helyzetelemzés célja alapvetően az, hogy átfogó képet nyújtson a járás és településeinek főbb társadalmi, gazdasági, infrastrukturális mutatóiról, helyzetéről. Természetesen azok a fejlesztési területek állnak a középpontban, amelyek a járási Gyerekesély program szempontjából fontosak, érintik a gyerekeket, a gyerekes családokat. Ez persze az élet szinte minden területét lefedi a demográfiai helyzettől a lakáskörülményeken és munkanélküliségen keresztül egészen a különböző szolgáltatásokig, intézményekig. A helyzetelemzés felépítése az egyes fejezeteken belül jellemzően a következő struktúrát követi: elsőként különböző elektronikus adatbázisok alapján elemzi a járás helyzetét (összehasonlítva megyei és országos mutatókkal),

A járás demográfiai profilja előregedő tendenciát mutat.

A gyermekek arányának csökkenésével egyidejűleg megfigyelhető a 60 éves és idősebb népesség arányának növekedése a járásban is. A Kunhegyesi járás lakónépessége 2011 óta folyamatos csökkenést mutat. Ugyanezt megnézve települési bontásban, kettő település (Tiszabő 2009:1957 fő; 2018:2109 fő; Tiszabura 2009:2844 fő; 2018:2934 fő) vonatkozásban találunk eltérést. A járás többi településéhez képest ezen a két (Tiszabő, Tiszabura) településen 2009-2018 közötti lakónépesség számának alakulásában növekedés figyelhető

A járásban élők munkaerő-piaci helyzete rosszabb, mint országos szint.

A járásban alacsony a foglalkoztatottak aránya, az Európai Unió, az országos és megyei számokhoz képest a Kunhegyesi járásban az adatok sokkal rosszabb képet mutatnak. A Kunhegyesi járás lakosainak alig háromtizede tartozott a foglalkoztatottak körébe, és 8,1 százalékuk volt munkanélküli. A járásban a kutatás során megkérdezett gyermekes háztartásokban a foglalkoztatottak aránya (ide számítva az alkalmazottakat, vállalkozókat, alkalmi munkavállalókat) 43,5% volt, ez jóval elmarad az országos átlagtól (2019-ben: 60,8%), de nagy a lemaradás a megye (58,9%) és a régió (58,2%) tekintetében is ugyanebben az időszakban.

A családok szegénységi kockázatát növeli az alacsony iskolázottsági szint.

A járásra jellemző az alacsony iskolai végzettség aránya. A járásban végzett vizsgálat lekövette a fenti adatokat, abban a tekintetben, hogy inkább igen alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek a mintába kerültek. A válaszadók 37,4%-a rendelkezik legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik, ami jóval meghaladja az országos átlagot.

A gyermekes háztartások lakásminősége

A járási kutatásba bevont településeken megkérdezettek általában saját tulajdonú házban/lakásban élnek (87,5%), a bérleményben élők (önkormányzattól vagy magánszemélytől bérelve) aránya alacsony, mindössze 5%. A lakások átlagos alapterülete viszonylag nagy, 80m², vagy a feletti a lakások közel fele (49,8%), jellemzően háromszobásak (44%). Az esetek többségében van konyha (98,8%), a fürdőszoba 9,8%-nál, vízöblítéses vécé 11,7%-nál hiányzik.

A gyermekes családok jövedelmi helyzete a járásban

A szegénységi küszöb szerint a minta nagyobb része szegénynek számít. Bizonyos tartós fogyasztási cikkek szinte minden településen a megkérdezett háztartásoknál megtalálhatók, így a telefon (vezetékes vagy mobil), illetve a színes televízió és a mosógép (5. ábra). Településenként nagy különbséget mutat viszont a személygépkocsival illetve a számítógéppel való rendelkezés: személygépkocsival a Tiszaburán kérdezett háztartások 76,6%-ban, Tiszaroffon 74,2%-ban nem rendelkeznek, míg Abádszalókon a megkérdezettek 63,1%-a mondta azt, hogy van autó a háztartásban. A számítógéppel való ellátottság tekintetében Tiszabura és Tiszagyenda mutat nagyobb lemaradást a megkérdezettek körében. A kutatás során megkérdezettek 36,6%-a érzi úgy, hogy anyagi helyzetüket az jellemzi, hogy beosztással jól kijönnek. 32,6%-ukra jellemző az, hogy éppen kijönnek a havi jövedelmükből. A nélkülözések között élők aránya 6,2%.

A járásban élők munkaerő-piaci helyzete rosszabb, mint országos szinten.

A járásában alacsony a foglalkoztatottak aránya, bár 2001 és 2011 között csökkent a foglalkoztatott nélküli háztartások rátája. A 180 napnál hosszabb ideje regisztrált munkanélküliek aránya lényegesen magasabb, mint az országban. A kunhegyesi járásban 2015-ben az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők fele regisztrált munkanélküli volt. A tartósan munkanélküliek aránya a járásban 2012 óta csökkenő tendenciát, majd 2015-re kissé növekedve

4% körüli értéket mutat, mely magasabb, mint az országos arány. A vizsgált mintában 34% volt az olyan háztartások aránya, ahol a megkérdezett nem volt foglalkoztatva.

A családok szegénységi kockázatát növeli az alacsony iskolázottsági szint.

A járásra jellemző az alacsony iskolai végzettség aránya. 2011-ben a legfeljebb általános iskola 8. osztályát végeztek a 7 éves és idősebbek arányában 30%-on felüli volt a járásban, ami jóval meghaladja az országos adatokat. Az érettségivel, mint legmagasabb iskolai végzettséggel és a diplomával rendelkezők aránya is jóval elmarad az országos arányoktól. A kutatás során megkérdezettek 30%-a rendelkezik legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel, munkaerő-piaci szempontból tehát magas az esélytelenek aránya.

A gyermekes háztartások lakásminősége

A kutatásban megkérdezett háztartások tizede szívésségi, vagy szolgálati lakásban élt a kérdés idején. A lakások átlagos alapterülete 112 négyzetméter, jellemzően kétszobások. A megkérdezettek 6,5%-a él 1-1,5 szobás házakban. A vizsgált háztartások 9%-nál a fürdőszoba, 12%-nál a vízöblítéses vécé hiányzik. A házak, lakások zöme hálózati vízzel ellátott, 8%-uk esetében nincs vezetékes víz, A házak, lakások 22%-ához nem tartozik művelésre alkalmas kert.

A gyermekes családok jövedelmi helyzete a járásban

A szegénységi küszöb szerint a minta nagyobb része szegénynek számít. Bizonyos tartós fogyasztási cikkek szinte minden háztartásoknál megtalálhatók, így a telefon, a színes televízió és a mosógép. Településenként viszont nagy különbséget mutat a személygépkocsival illetve a számítógéppel való rendelkezés. A kutatás során megkérdezettek fele mondta azt, hogy anyagi helyzetüket az jellemzi, hogy beosztással jól kijönnek. 28%-ukra jellemző az, hogy éppen kijönnek a havi jövedelmükből. A nélkülözések között élők aránya 4% volt. Az adatok alapján a megkérdezett háztartások közel 40%-a tartozik a deprivált helyzettel jellemezhető kategóriába.

A gyermekek helyzetének áttekintése a kérdőíves adatfelétel alapján

A felmérésben a gyermekekre vonatkozó adatokat az MTA TK által kibocsátott kérdőívvel vették fel az előre felkészített kérdezőbiztosok. A címlista alapján meglátogatott családokban lévő összes 0-17 éves gyerekre egy-egy önálló kérdőívet töltöttek ki, szülői válaszok alapján. A minta összesen 688 főt tartalmaz.

A gyermekszegénység a minta felében bizonyítottan szegény

Az adatok elemzése során a teljes mintában meghatároztuk az egy főre eső jövedelmet – az OECD1-skála módszertana alapján. A mintába került háztartások 46 százalékáról megállapítottuk, hogy a 2019-ben aktuális szegénységi küszöb alatt élnek: túlnyomó többségük mélyen a szegénységi küszöb alatt él, nyomorog. A háztartások közel ötödét tekintettük nem szegénynek. Az egyes számítások összesített adataiban a szegény és nem szegény háztartások gyermekei mellett azon gyerekek is szerepelnek, amelyekről válaszhiány miatt nem lehetett megállapítani, hogy a szegénységi küszöbhez viszonyítva milyen a jövedelmük: ezek a teljes minta harmadát tették ki.

A gyermekszegénység és a magas gyermekszám összefüggést mutat

A szegény háztartásokban tendenciózusan nagyobb gyermekszámmal találkozhatunk. Így fordulhatott elő, hogy míg a szegény háztartások száma két és félszer nagyobb, mint nem szegényeké (az adatot közlők körében), addig a szegény háztartásokban élő gyermekek száma közel három és félszerese a nem szegény háztartásokban élő gyermekek számának. A jövedelmi adatot nem közlő háztartások körében is előfordulnak nagy számban sokgyermekes családok, vélhetően ezen háztartások többsége is a szegénységi küszöb alatt él. A jövedelmi adatot nem közlő almintára nagyjából ugyanolyan belső arányok lehetnek jellemzőek, mint amelyeket a másik almintában találtunk, természetesen adat híján ezt nem vesszük számításba. De a jövedelmi adatot nem közlők nélkül is kijelenthető, hogy összességben a mintába került gyerekek fele bizonyítottan a szegénységi küszöb alatt él, nem ritkán rettentő súlyosan deprivált családokban.

A szegény családokban nevelkedő gyermekek a vizsgált legtöbb dimenziójában kisebb-nagyobb hátrányokat szenvednek el a nem szegény családok gyermekeihez képest, amely már születésüktől fogva végigkíséri őket, pl. körükben lényegesen gyakrabban fordul elő kis testsúllyal történő születés.

A családi kultúra és az intézmények elérhetősége

Kisebbségi különbségek figyelhetők meg az otthoni kulturális közegben. A napi rendszerességű mesélés, mondókázás a nem szegény családokra jellemzőbb, melyekben a gyerekek több életkoruknak megfelelő könyvet is birtokolnak, és a kedvtelésből napi rendszerességgel olvasó

gyerekek aránya is magasabb ezekben a családokban. A szegény családok gyermekei a számítógép- és internethasználat tekintetében is elmaradnak nem szegény társaiktól.

Bölesödét a szegény családok harmadával ritkábban vettek, vesznek igénybe, mint a nem szegény családok, és esetükben az óvodakezdés időpontjának kitolódása is jellemzőbb – bár ez utóbbi jelenség a mintában csak marginálisan van jelen. Az iskoláztatásban nincs jellemző különbség, ám iskolai eredményekben ismét megmutatkozik a nem szegény családok gyermekeinek előnye. Egyébként a szülők véleménye az óvodai és iskolai környezetről alapvetően kedvező, pozitív, nagyjából megfelel annak az általános vélekedésnek, amelyet Magyarországon a szülők megfogalmaznak ezen a téren. A zsúfoltság és a gyermeki agresszió terén fogalmaztak meg kritikusabb hangokat a mintába került szülők. A gyermekek esetleges különleges szükségletei terén a várakozást alulmúló értesítéseket szereztünk: úgy az igazolt BMT-s és SNI-s gyerekek száma, mint a fejlesztő foglalkozásokon való részvétel elmaradt az előzetes várakozásoktól.

A HELYZETFELMÉRÉS MÓDSZEREI

Az adatfelvétel a Kunhegyesi járás megbízásából az EFOP-1.4.2. program keretében, 2019 őszén készült a járásban élő gyermekes családok reprezentatív mintáján. A kérdőíves adatfelvételt a Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar oktatói és hallgatói végezték. A felmérésben a járás 7 településéből a következő 6 településen történt adatfelvétel: Abádszalók, Kunhegyes, Tiszabura, Tiszagyenda, Tiszaroff, Tomajmonostora.

A vizsgálati minta

A kutatás alappopulációját az EFOP-1.4.2. pályázat új járosaiban élő gyermekes háztartások és az ott élő gyermekek alkották. A mintavételi keretet a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala (KEKKH) címlistája biztosította, amely a járásokban állandó lakcímmel és/vagy tartózkodási hellyel bejelentett gyermekek (és háztartásaik) címeit tartalmazta. A mintavételi egység a háztartás volt, a kiválasztott háztartásokon belül minden gyermekről kérdőív kitöltésére került sor. A mintavétel valószínűségi, rétegzett, kétlépcsős csoportos mintavétel volt: első lépcsőben a települési minta került kiválasztásra, melynek során a járás településeit a bennük élő 0-17 éves gyermekek száma alapján mintavételi rétegekbe sorolták, majd ezen rétegeken belül visszatevés nélkül, gyermekszámban mért nagyságukkal

arányos valószínűséggel választották ki azokat a településeket, melyeken az adatgyűjtés elkészült. Második lépcsőben a kiválasztott települések háztartásai (a KEKKH címei) közül vettek mintát, egyszerű véletlen mintavételi módszerrel. A minta nagysága 40%-os megíiusulási aránnyal kalkulálva, 5%-os hibahatárt és 95%-os megbízhatósági szintet célozta. A lekérdezés során a hallgatók 328 háztartásban tudtak sikeresen adatfelvételt lebonyolítani. A járásban korábban még nem történt ilyen jellegű adatfelvétel, így adataink a kutatás keretmetszeti jellege miatt jelenleg egy helyzetképet mutatnak.

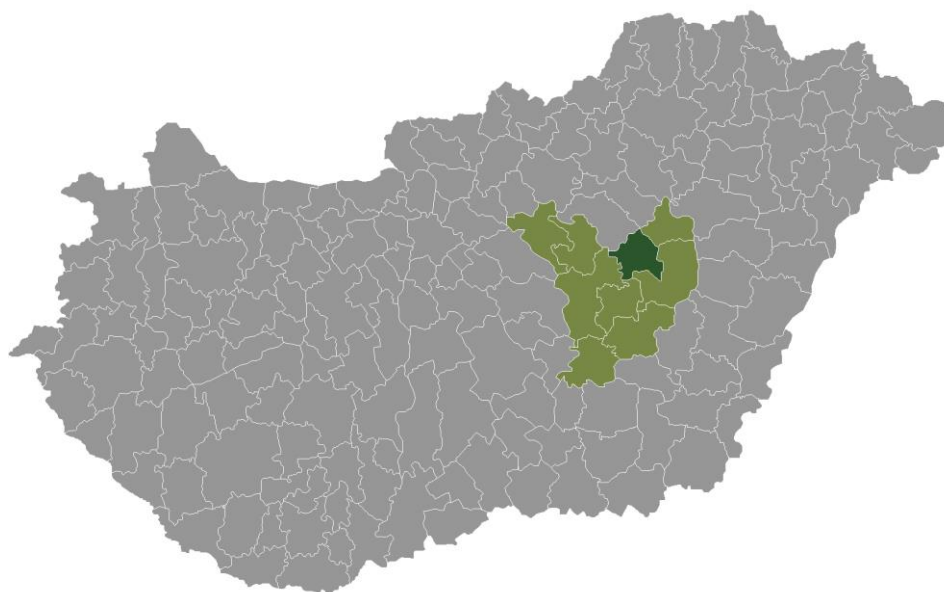
A kutatás kérdőíve

Az adatfelvétel során a többi, hasonló témában folytatott kutatásokhoz hasonlóan egy háztartásokról és egy gyermekekről szóló kérdőív került alkalmazásra. Minden háztartásban egy háztartási és annyi gyermekekről szóló kérdőív került kitöltésre, ahány 0-17 év közötti gyermek élt az adott háztartásban. A háztartásokról szóló kérdőívben a háztartás összetételéről, az ott élő személyek neméről, életkoráról, iskolázottságáról, gazdasági aktivitásáról, lakáshelyzetükről, lakókörnyezetükről, jövedelmi viszonyaikról, esetleges díjhátralékaikról, szociálpolitikai intézkedésekről szóló információikról, az adott településhez való viszonyukról kérdeztük a válaszadót. A válaszadó minden esetben elsősorban a gyerek(ek) édes-vagy nevelőanyja, másodsorban édes-vagy nevelőapja, harmadsorban az a felnőtt személy, aki a gyermekek gondozásáért az adott háztartásban elsősorban felel. A háztartásról szóló kérdőív felvételével egyidejűleg kitöltésre kerültek a háztartásban élő gyermek(ek)re vonatkozó kérdőív(ek) is. A gyermekekkel kapcsolatban a következő témákat igyekezett feltárni a kérdőív: a gyermekek bölcsődei ellátása, részvétele Biztos Kezdet gyerekházba/klubba, a gyermek nevelési igényei, fejlesztéseken való részvétel, óvodai, iskolai ellátás, iskolai teljesítmény, a gyermekek számítógép és internethasználata, egészségmagatartás néhány aspektusa (dohányzás, alkoholfogyasztás), szabadidős tevékenységek (pl. olvasás, színházba járás). (A felmérés során alkalmazott kérdőívet a melléklet tartalmazza.)

Az adatok elemzése során a járásra vonatkozó felmérés eredményeit igyekeztünk összevetni országos adatokkal. Ehhez viszont a 2011-es Népszámlálás adatai nyújtották a legkézenfekvőbb megoldást, azt szem előtt tartva azonban, hogy az azóta eltelt évek jelentős változásokat hoztak, hozhattak a vizsgált családok életében. Az adatok forrását a KSH illetve a TEIR adatbázisai szolgáltatták.

A JÁRÁS ELHELYEZKEDÉSE ÉS TELEPÜLÉSEI

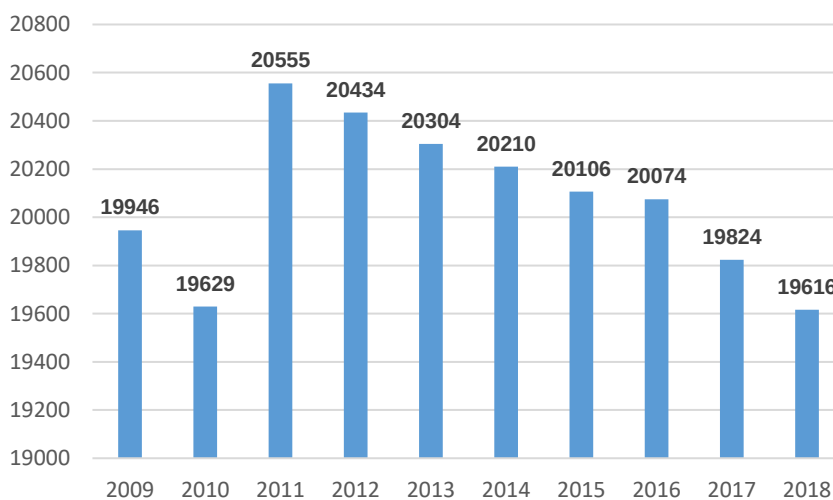
1. ábra: a Kunhegyesi járás elhelyezkedése

A Kunhegyesi járás Jász-Nagykun-Szolnok megyéhez tartozó járás, székhelye Kunhegyes.

A Kunhegyesi járás Jász-Nagykun-Szolnok megye 9 járása közül a második legkisebb területű (465 km²), – területe a Törökszentmiklósi járás területével azonos – népessége szerint (20047 fő), nyolcadik a rangsorban 2020-ban. A járáshoz hét település tartozik: Abádszalók (4129), Kunhegyes (7660 fő), Tiszabura (2929 fő), Tiszabő (2117 fő), Tiszagyenda (958 fő), Tiszaroff (1535 fő) és Tomajmonostora (746 fő).¹

2. ábra: a Kunhegyesi járás népességszámának alakulása 2009-2018 között

Forrás: TEIR Helyzet-Tér-Kép

¹ A TEIR adatait használtuk, 2019-re vonatkozóan

DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK

A Kunhegyesi járás lakónépessége 2011 óta folyamatos csökkenést mutat. Ugyanezt megnézve települési bontásban, kettő település (Tiszabó 2009:1957 fő; 2018:2109 fő; Tiszabura 2009:2844 fő; 2018:2934 fő) vonatkozásban találunk eltérést. A járás többi településéhez képest ezen a két településen 2009-2018 közötti lakónépesség számának alakulásában növekedés figyelhető meg (1. táblázat). Nagyobb lakónépesség csökkenés arányában tekintve Abádszalók és Tomajmonostora településeken következett be, a többi településen hasonló volt a népességszám csökkenésének aránya.

1. táblázat: Kunhegyesi járáshoz tartozó települések lakónépesség számának alakulása 2009-2018 között (fő)

	Abádszalók	Kunhegyes	Tiszabura	Tiszabó	Tiszagyenda	Tiszaroff	Tomajmonostora
2009	4114	7705	2844	1957	989	1624	686
2010	4034	7582	2889	1874	965	1564	721
2011	4354	7859	2938	2041	1024	1611	728
2012	4328	7748	2933	2095	1020	1571	739
2013	4328	7653	2983	2078	975	1543	744
2014	4279	7636	2972	2094	969	1531	729
2015	4160	7645	2970	2100	953	1522	756
2016	4129	7660	2929	2117	958	1535	746
2017	4060	7521	2971	2109	939	1512	712
2018	4042	7383	2934	2109	943	1522	679

Forrás: TEIR adatai alapján saját szerkesztés

Jász-Nagykun-Szolnok megyében az elmúlt évtizedekben lényegesen módosult a lakosság korösszetétele. A legjelentősebb változás a gyermekkorúak (0–14 évesek) és az időskorúak (60 évesek és idősebbek) arányában tapasztalható. 2001–2011 között a gyermekkorúak aránya 18 százalékról 15 százalékra mérséklődött, ezzel egy időben az időskorúaké 21 százalékról 24 százalékra növekedett. Így az öregedési index – vagyis a száz gyermekkorúra jutó időskorúak száma – a 2001. évi 120-ról 2011-re 162-re növekedett. 2001–2011 között a gyermekkorú népesség csökkent a legnagyobb mértékben, a 2011. évi népszámláláskor a tíz évvel korábbinál 21 százalékkal kevesebb gyermekkorú élt a megyében. A korcsoporton belül az 5–14 évesek létszáma csökkent leginkább, 24 százalékkal. Az aktív korú (15–59 éves) népesség száma az utóbbi két népszámlálás között 7,8 százalékkal mérséklődött. Közülük a fiatal felnőttek, vagyis a 15–39 évesek 10 százalékkal, a 40–59 évesek 5,2 százalékkal lettek kevesebben. A 60 éves és idősebb népesség száma ugyanakkor 6,7 százalékkal tovább emelkedett.

Az aktív korú népesség társadalmi szintű eltartási terhét jelzi, hogy száz 15–59 évesre (aktív korúra) mennyi gyermek-, illetve időskorú jut. A gyermekkorúak csökkenő és az időskorúak növekvő arányának együttes hatásaként a mutató értéke a 2001. évi 64-ről 2011-re 65-re növekedett. Korábban a gyermekek, 2001-től viszont már az időskorúak eltartása jelenti a teher nagyobb részét. A mutató értéke a megyeszékhelyen alacsonyabb, a községekben magasabb a megyei átlagnál, illetve a települések lélekszámának csökkenésével többnyire növekszik.

A Kunhegyesi járásban a megyei adatokhoz viszonyítva hasonló helyzetkép tárul elénk (2. táblázat). A gyermekek arányában jól látható a csökkenés, idősök száma a járásban is növekedett, jól kirajzolódik a „kettős öregedés”. A lakónépesség szám alakulásához hasonlóan kettő településen találunk eltérő adatokat. Tiszabón és Tiszaburán a 0-14 évesek arányában a többi településtől eltérően növekedés figyelhető meg, míg Tiszabón csökkent a 70 éven felüliek száma, Tiszaburán ez a szám is növekedést mutat.

2. táblázat: A Kunhegyesi járás lakosság korösszetétele (fő)

	0-14		15-39		40-59		60-69		70-	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Abádszalók	860	613	1385	1226	1250	1290	552	494	551	557
Kunhegyes	1609	1136	2179	2372	2342	2307	967	908	892	981
Tiszabő	765	769	711	776	351	313	101	83	104	42
Tiszabura	777	850	969	1062	587	631	182	177	110	175
Tiszagyenda	180	158	307	298	305	307	129	114	156	121
Tiszaroff	325	236	525	421	495	470	241	233	221	209
Tomajmonostora	133	122	229	235	202	197	94	71	101	91
Összesen	4649	3884	6305	6390	5532	5515	2266	2080	2135	2176

Forrás: KSH 2001, 2011 népszámlálási települési adatsorok (STADAT) alapján saját szerkesztés

A Kunhegyesi járásban a roma népesség számának alakulásának tekintetében a 2001-es és 2011-es népességszámlálása adatokat a 3. táblázatban láthatjuk. Meg kell jegyeznünk, hogy a népszámlálási adatok a nemzetiséghez való tartozásra vonatkozóan önbevalláson alapszanak.

Családi állapot, gyermekszám

A megkérdezettek legnagyobb része (53,7%) családi állapot szerint házas, 24%-uk él élettárral (ide sorolva azokat, akik nőtlenként, hajadonként, elváltként, özvegyként él élettársi kapcsolatban). A megkérdezettek 22,3%-a nőtlen, hajadon élettársi kapcsolat nélkül.

A vizsgált háztartások esetén az egy gyermekes családok aránya 39,3%, a kétgyermekeseké 29,9%, a három és több 0-17 éves korú gyermeket bíró háztartások aránya 30,8%, településenként eltérő megoszlásban. A járásban vannak 8 és 9 gyermekes családok is!

A válaszadóknak (326 fő) a legnagyobb arányban (32,2%) 2 gyermekük, 27,9 %-uknak 1 gyermekük, 21,2% azok aránya, akiknek 3gyermekük, 11,3%-uknak 4 gyermekük, 7,3%-uknak 4 vagy ennél több gyermekük született, beleértve azokat a gyerekeket is, akik már nem élnek az adott háztartásban. A magas szegénységi kockázatot jelentő háztartástípus, azaz a három-és többgyermekes háztartások aránya a mintában nagyon magas arányszámot mutat (30,8%) jóval meghaladja az országos átlagot (12,3%²)!

Állami gondozásban lévő gyermek sem jelenleg, sem korábban nem volt jellemző a vizsgált háztartásokban, összesen 8 esetet említettek a megkérdezettek.

Etnikai jellemzők

A 2011. évi népszámlálás időpontjában Jász-Nagykun-Szolnok megyében a magukat valamelyik hazai nemzetiséghez sorolók döntő többsége, több mint 19 ezer személy vallotta magát cigánynak. Számuk 2001 óta másfélszeresére, a megyei népességen belüli arányuk 4,9 százalékra növekedett. Ez az arány az ötödik legmagasabb volt 2011-ben a megyék között. A cigányságnak a teljes népességhez viszonyított száma a Jász-Nagykun-Szolnok megye településein igen különböző volt. A legmagasabb arányban a Kunhegyesi járáshoz tartozó két településen, Tiszabőn (66%) és Tiszaburán (60%) volt.

A 3. táblázatból jól látható hogy a népszámlálási adatok felvételékor a magukat roma nemzetiségűnek vallók számában szinte valamennyi településen növekedés figyelhető meg. Jelentősnek mondható ez a növekedés Tiszabő és Tiszabura vonatkozásában, de a többi településen is nőtt azok száma, akik a roma nemzetiséghez tartozónak vallották magukat. Tomajmonostora az egyetlen település ahol egyik adatfelvételkor sem vallotta magát senki roma nemzetiségűnek.

3. táblázat: Roma nemzetiséghez való tartozás fő (%)

	2001	2011
Abádszalók	112 (2,4)	171 (4,1)
Kunhegyes	134 (1,6)	168 (2,2)
Tiszabő	635 (31,3)	1305 (65,8)
Tiszabura	767 (27,9)	1733 (59,9)
Tiszagyenda	4 (0,4)	38 (3,8)
Tiszaroff	146 (7,6)	179 (11,4)
Tomajmonostora	0	0
Összesen	1798	3594

Forrás: KSH 2001, 2011 népszámlálási települési adatsorok (STADAT) alapján saját szerkesztés

² KSH Mikrocenzus, 2016

A Kunhegyesi járásban a mintánkba bekerült válaszadók 25,5%-a elsősorban roma származásának vallotta magát a kérdezés során. A megkérdezettek 37,3%-a szerint van olyan személy a családban, aki romának vallja magát. Az óvodai, iskolai integrációról kérdezve a válaszadókat, jellemzően azt mondták, hogy jobb, ha egy iskolában egy osztályba, illetve egy óvodába és az óvodában egy csoportba járnak a roma és nem roma gyerekek (83,9% ill -82,2%-uk válaszolt igennel, N=328).

FOGLALKOZTATOTTSÁG

A 2011.évi népszámlálási adatok szerint Jász-Nagykun-Szolnok megyében a foglalkoztatottak és a munkanélküliek száma 2001-hez képest egyaránt emelkedett. A 15–25 évesek korcsoportjában jelentősen visszaesett a foglalkoztatottság és – a tanulmányi idő kitolódásával összefüggésben – növekedett az eltartottak aránya. Ugyanakkor a fiatalok súlyosbodó elhelyezkedési gondjait mutatja, hogy a munkanélküliek aránya a 20–29 évesek között az átlagos szint 2–2,5-szerese. A 30–49 évesek körében 70–75 százalékos foglalkoztatottsági szint és 11–12 százalékos munkanélküliség volt jellemző 2011-ben. Az 55–65 évesek foglalkoztatottsága elsősorban a nyugdíjkorhatár kitolódásával összefüggésben emelkedő tendenciát mutatott, jelentős körökben a nyugdíjazás különböző formáinak igénybevétele is. A foglalkoztatottság a megye járásaiban a gazdaság állapotával, fejlettségével összefüggésben különbözőképpen alakult. Ebben az időszakban a megyében a foglalkoztatottsági arány (59%) elmaradt az országos aránytól (62%) és jóval elmaradt az Európai Unió átlagától (69%).³ Ezek a számokhoz képest a Kunhegyesi járásban az adatok sokkal rosszabb képet mutatnak. A Kunhegyesi járás lakosainak alig háromtizede tartozott a foglalkoztatottak körébe, és 8,1 százalékuk volt munkanélküli.

2016⁴-ban a gazdaságilag aktív népesség – a foglalkoztatottak és a munkanélküliek összessége – 4 millió 754 ezer volt, ami 5,4%-kal magasabb, mint amit a legutóbbi, 2011-es népszámlálás mért. A gazdaságilag aktív népesség aránya a teljes népességen belül 45-ről 48%-ra emelkedett. A foglalkoztatottak száma a férfiak körében némileg jobban emelkedett (16, míg a nőknél 12%-kal), a munkanélküliség csökkenése azonban a nők között jelentősebb mértékű volt (a nőknél 58, míg a férfiaknál 54%). A korábban csekély foglalkoztatottsággal bíró 15–19 évesek körében növekedett a foglalkoztatottság 2011 óta, amelyben szerepet játszhatott a tankötelezettség felső korhatárának 18-ról 16 évre történő leszállítása. Az aktív korúak – 15–

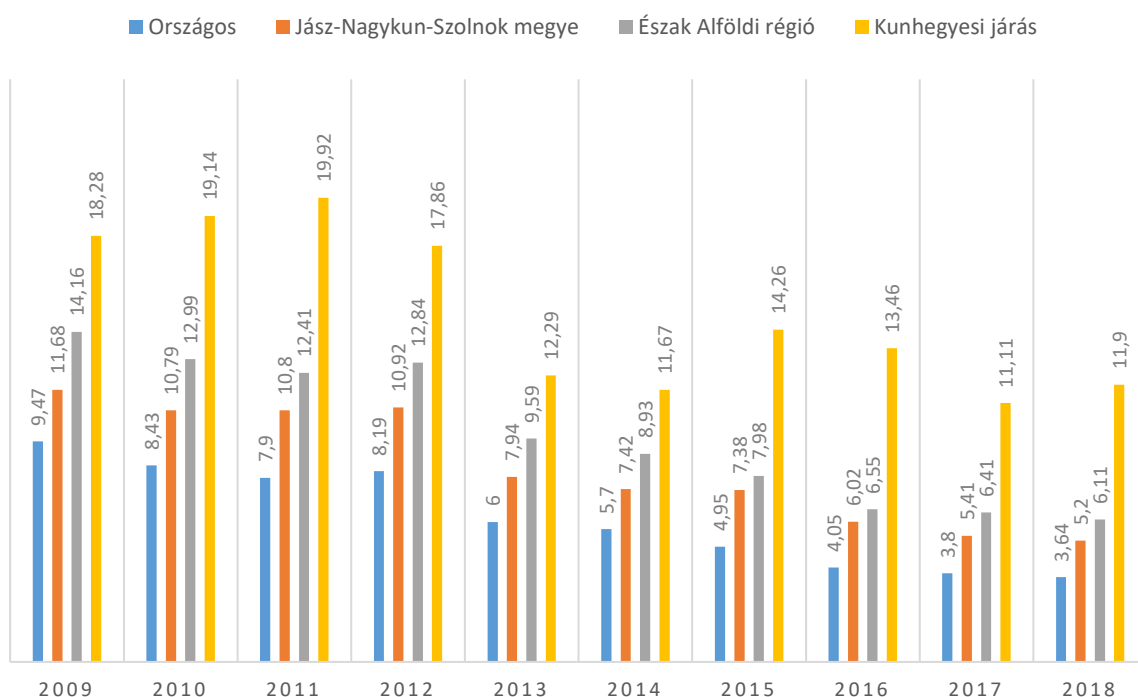
³ EUROSTAT adatbázis, 2011. évi adat

⁴ KSH Mikrocenzus, 2016

64 évesek – létszámának 3,7%-os mérséklődése ellenére tudott növekedni a gazdaságilag aktívak száma 5,4, azon belül a foglalkoztatottaké 14%-kal.

A nyilvántartott álláskereső a munkaképes korú népesség százalékában 2009-2018-as adatait (3. ábra) vizsgálva szépen kirajzolódik a Kunhegyesi járásban élők igen hátrányos munkaerő-piaci helyzete. A vizsgált valamennyi évben sokkal rosszabb mutatókkal rendelkeznek az itt élők mind országos, mind régiós, mind megyei szinten.

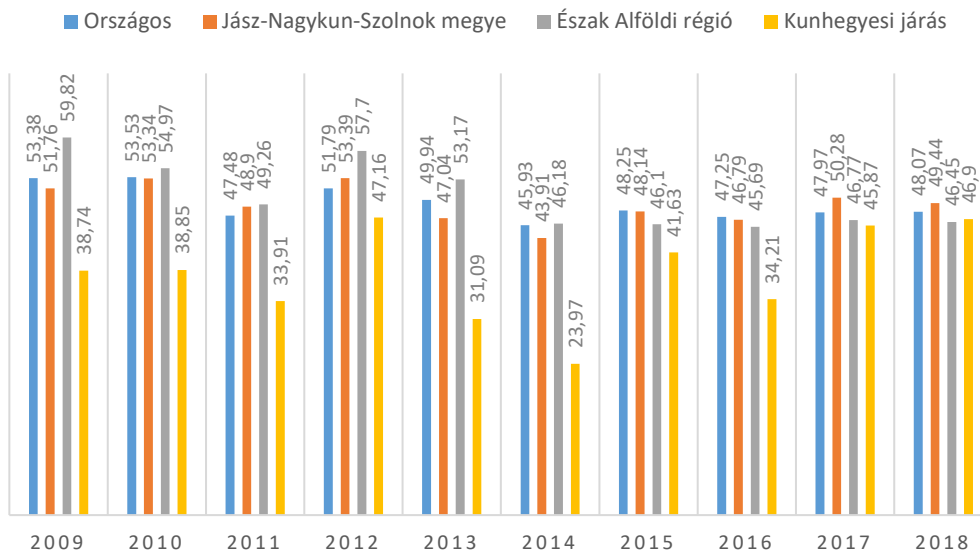
**3. ábra: Nyilvántartott álláskereső a munkaképes korú népesség százalékában
2009-2018**

Forrás: TEIR adatai alapján saját szerkesztés

A tartós munkanélküliek arányát – azaz a 180 napnál hosszabb ideje regisztrált munkanélküliek százaléka – megnézve ugyanebben az időszakban kissé másabb kép tárul elénk (4. ábra). Itt éppen ennek a fordítottját látjuk. A Kunhegyesi járásban a legalacsonyabb ez az arányszám a vizsgált években mind országos, mind régiós, mind megyei összehasonlításban.

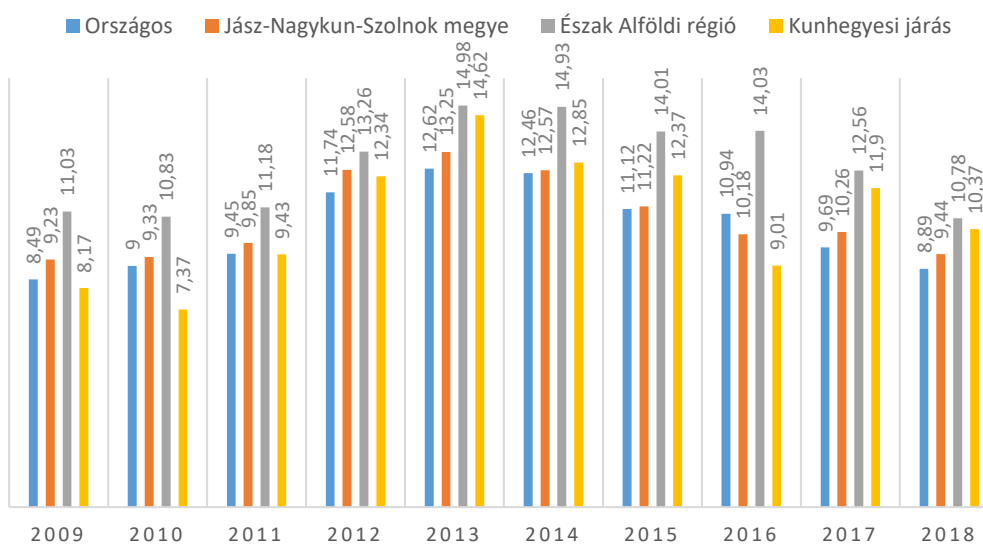
4. ábra: Tartós munkanélküliek aránya (%) 2009-2018

Forrás: TEIR adatai alapján saját szerkesztés

A pályakezdő munkanélküliek százalékos arányát megnezve 2009-2018 között sokkal változatosabb képet láthatunk (5. ábra) mind országos, mind régiós, mind megyei összehasonlításban. A Kunhegyesi járásban a pályakezdő munkanélküliek aránya minden vonatkozásban alacsonyabb arányszámot mutatott 2009 -2011 között, majd az ezt követő években csak a régióban mutatott rosszabb helyzetben az arányszám. 2016-ban kedvezőbben alakult az arányszám minden vonatkozásban.

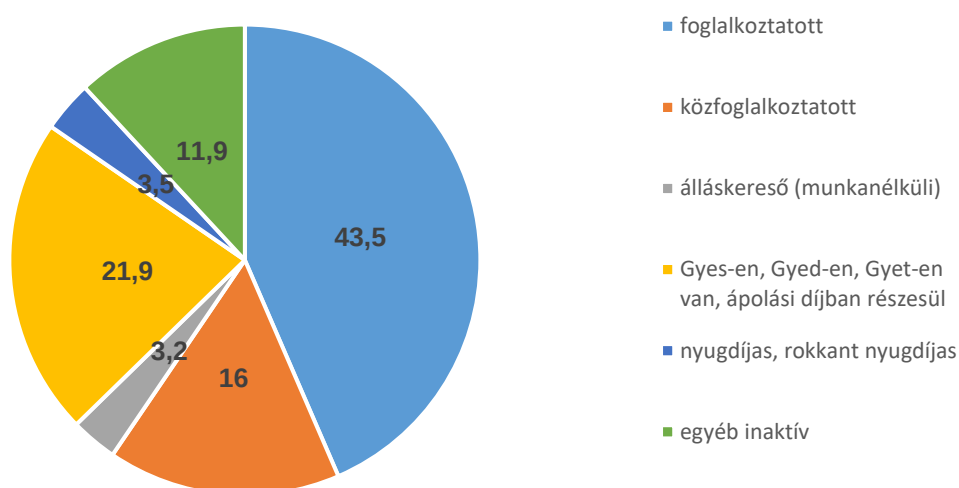
5. ábra: Pályakezdő munkanélküliek aránya (%)
(A pályakezdő álláskereső aránya a nyilvántartott álláskeresők között)

Forrás: TEIR adatai alapján saját szerkesztés

A járásban a kutatás során megkérdezett gyermekes háztartásokban a foglalkoztatottak aránya (ide számítva az alkalmazottakat, vállalkozókat, alkalmi munkavállalókat) 43,5% volt, ez jóval elmarad az országos átlagtól (2019-ben: 60,8%)⁵, de nagy a lemaradás a megye (58,9%) és a régió (58,2%) tekintetében is ugyanebben az időszakban. A foglalkoztatottak 40,1%-a alkalmazott, 2,8%-uk vállalkozó és 0,6% él alkalmi munkából az elmondások alapján. A vizsgált mintában a munkanélküliek aránya 3,2 %, míg a közfoglalkoztatotté 16% volt. Magas volt azok aránya, akik a kérdés idején gyermekgondozási szabadságon voltak (21%), 9,1 %-uk vallotta magát háztartásbelinek, a többiek (7,2) egyéb okból nem foglalkoztatottak (pl.: rokkantnyugdíjas, ápolási díjas, eltartott, sosem dolgozott).

6. ábra: A gyermekes családokban élők gazdasági aktivitása (N=319)

Iskolai végzettség

A munkaerőpiacon való megjelenés egyik fontos kulcsa jelenleg is az iskolázottsági szint.

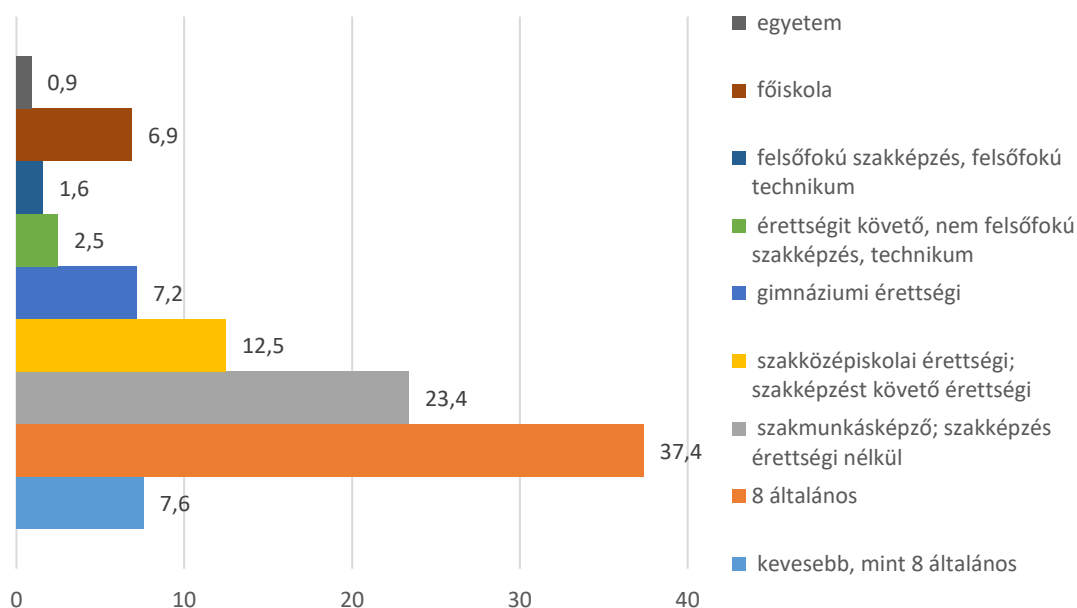
A népszámlálás 2011 Jász-Nagykun-Szolnok megye adatai a népesség iskolázottsági szintjének emelkedését – amelyet az iskolarendszerű oktatás keretében szerzett legmagasabb végzettség alapján határoznak meg – mutatják, 2001 és 2011 között is jelentősen bővült a közép- és felsőfokú végzettségűek száma, ugyanakkor folyamatosan csökkent az alapfokú

⁵ KSH, STADAT 2019

végzettséggel sem rendelkezőké. A 15 éves és idősebb népességben belül a legalább az általános iskola 8. évfolyamát elvégzők aránya a 2001.évi 85 százalékról 93 százalékra változott, és a férfiaké (95 %) a nőké meghaladó volt. A legmagasabb iskolai végzettségként érettségi nélkül szakmai oklevéllel rendelkezők aránya számottevően bővült. Mind a két nemnél nagymértékben emelkedett a legalább érettségizettek aránya, ami már a nőknél jelent magasabb részarányt (41 %). Egyetemet, főiskolát a lakosság egyre nagyobb része végez, a férfiak 11, a nők 13 százalékának volt diplomája a 2011. évi népszámlálás idején. Az érettségizettek száma a megyében a 2011. évi összeíráskor meghaladta a 125 ezer főt. A 18 éves és idősebb lakosság 40 százalékának volt legalább érettségije. A 20–30 évesek csaknem hattizede érettségizett, a 30–60 éveseknél 40–50 százalékos arányok a jellemzőek, ami a kor előrehaladtával fokozatosan csökken, és a 75 év felettieknél mindössze 14–15 százalék. Az egyetemet, főiskolát végzett megyei lakosok száma 2011-ben meghaladta a 37 ezret. A 25 évesek és idősebbek 13 százalékának volt felsőfokú iskolai végzettsége, tíz évvel korábban ez az arány még 8,9 százalék volt. Legmagasabb a hányaduk a 25–34 évesek körében, közöttük minden ötödik diplomás, míg a 75 éven felülieknél a legkisebb, akiknek mindössze 5,0 százaléka szerzett egyetemi, főiskolai oklevelet. A Szolnoki járás lakosainak iskolázottsága a legmagasabb, amitől alig marad el a Jászberényi és a Karcagi járásé. A megye többi járásában az előbbieknél lényegesen alacsonyabb az érettségizettek és a diplomások aránya. A Karcagi, a Kunhegyesi és a Tiszafüredi járásban az általános iskola első osztályát sem elvégzők hányada nagyobb – a 10 éves és annál idősebb népesség egy százalékát meghaladó –, mint a megye többi járásában. A megye települései közül Tiszabő és Tiszabura községekben a legmagasabb azoknak az aránya, akik az általános iskola első évfolyamát sem fejezték be, ez a 10 éves és annál idősebb népességük 2,9, illetve 3,2 százalékát jelenti.

A járásban végzett vizsgálat lekövette a fenti adatokat, abban a tekintetben, hogy inkább igen alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek a mintába kerültek. A válaszadók 37,4%-a rendelkezik legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel, 23,4%-uknak van szakmunkás végzettségük, 12,5%-uk szakközépiskolai érettségivel, 7,2 %-uk gimnáziumi érettségivel rendelkezik. Érettségit követő technikum 2,5%-nak volt, felsőfokú szakképzettséggel 1,6%-uk, főiskolai vagy egyetemi diplomával pedig 7,8%-uk rendelkezett.

7. ábra: A kutatás során megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettsége (%) (N=321)

LAKÁSHELYZET

2011-ben a lakásállomány 97 %-a, 166,8 ezer lakás természetes személyek tulajdonában volt. Mindössze 3,5 ezernek, az összes lakás 2,0 százalékának volt tulajdonosa települési önkormányzat, és ennél is kevesebb, 1,2 százaléknál egyéb tulajdonosi körbe tartozó lakást számláltak Jász-Nagykun-Szolnok megyében. A 2001. évihez képest a tulajdoni arányok alig módosultak. 2011. október 1-jén Jász-Nagykun-Szolnok megye 156,7 ezer lakott lakásában 398,3 ezer szoba volt, 8,4 %-kal több, mint 2001-ben. Ezen belül a 12 m²-es vagy annál kisebb szobáké tíz év alatt 25 %-kal, az ennél nagyobbaké mérsékeltebben, 1,9 %-kal nőtt. A megyében a lakott lakások 45 %-a kétszobás, 33 %-a háromszobás volt a népszámlálás idején. Ezekről az arányokról lényegesen elmarad a négy- és több szobás (14 %) és az egyszobás (7,7 %) lakások hányada. A 2001–2011 között épült nagyobb lakásoknak köszönhetően a 2001. évi cenzenzushoz képest az arányok eltolódtak a három- és annál több szobás lakások irányába. Az egy- és kétszobás lakott lakások száma 1980 óta a megye minden településtípusában folyamatosan csökken, ennek ellenére országos összehasonlításban a 2011. évi népszámlálás során összeírt lakások között Jász-Nagykun-Szolnok megyében a legmagasabb (46 százalék) a lakásállományon belül a kétszobások aránya, ami a négy- és több szobás lakások legalacsonyabb (13 százalék) hányadával párosult. A 2011. évi népszámláláskor a megyében a 2001. évinél 12 százalékkal több fürdőszoba, mosdófülke szolgált a lakókat. Ennek ellenére még ekkor is 13,3 ezer lakott lakásban nélkülözték a fürdőszobát. Ezeknek az otthonoknak 83

százaléka 1970 előtt épült. A járások közül a Szolnoki (102) és a Tiszafüredi (96) járásban jut legtöbb fürdőszoba száz lakásra, a Jászapáti és a Kunhegyesi járásban pedig a legkevesebb, egyaránt 87. A megye lakásainak közműellátottsága, felszereltsége 2001–2011 között tovább javult. A 2011. október 1-jei állapot szerint a felmért lakott lakások 94 %-a közüzemi vízhálózatba kötött, további 1,4 %-ukban pedig házi vízvezetékkel biztosították a vízellátást. Meleg folyóvízzel és vízöblítéses vécével egyaránt 90–90 % - uk rendelkezett. Az egy- és kétszobás lakások ellátottsága a felsorolt infrastrukturális elemek tekintetében az átlagosnál rendre alacsonyabb, a több szobásaké magasabb. Az utóbbi két népszámlálás között a szennyvízelvezetés terén történt a legnagyobb léptékű változás a megyében. A 2001. évi 57,8 ezerrel 108,7 ezerre nőtt a közcsonnával ellátott lakások száma. A közel kilenctizedes bővülés eredményeként a 2011. évi népszámlálás eszmei időpontjában a lakott lakások 71 százalékából közcsonnába vezették a szennyvizet, ami a tíz évvel korábbi állapothoz képest 33 százalékpontos aránynövekedést mutat. Ezzel a közműhálózat – amely a közüzemi vízhálózatba bekötött és a szennyvízcsatorna-hálózatra kapcsolt lakások arányának különbségét fejezi ki – felére szűkült, 2011-ben 23 százalékpont volt. A lakott lakások további 25 %-ából házi csatornába vezették a szennyvizet. A megyeszékhelyen az összkomfortos, a megye többi városában és a községekben a komfortos lakások aránya nagyobb. Az alacsony komfortfokozatú lakások a kisebb lélekszámú települések között az átlagosnál lényegesen magasabb arányban fordulnak elő. A járások között a Kunhegyesi, a Kunszentmártoni és a Jászapáti járásban lényegében minden negyedik, illetve ötödik lakás félkomfortos vagy ennél alacsonyabb komfortfokozatú volt.⁶

A járási kutatásba bevont településeken megkérdezettek általában saját tulajdonú házban/lakásban élnek (87,5%), a bérleményben élők (önkormányzattól vagy magánszemélytől bérelve) aránya alacsony, mindössze 5%. A megkérdezettek 7,5%-a szívesebben, vagy szolgálati lakásban lakó. A lakások átlagos alapterülete viszonylag nagy, 80m², vagy a feletti a lakások közel fele (49,8%), jellemzően háromszobásak (44%). Magas a kétszobás házak, lakások aránya is, 40,9%. A megkérdezettek 2,5%-a él 1-1,5 szobás házakban. Az esetek többségében van konyha (98,8%), a fürdőszoba 9,8%-nál, vízöblítéses vécé 11,7%-nál hiányzik. A házak, lakások zöme (85,7%) hálózati vízzel ellátott, 8,4%-uk esetében nincs vezetékes víz, a többiek házi vezetékes vízzel rendelkeznek. A házak, lakások 32,1%-ához nem tartozik művelésre alkalmas kert. Akiknek van, azoknak is valamivel több mint fele természetben valamilyen

⁶ Népszámlálás, 2011

zöldséget (55,4%) vagy gyümölcsöt (59,4%). Haszonállatot a megkérdezettek 31,5%-a tart csupán.

A megkérdezettek 21% esetén jellemző az, hogy elérhető közelségben van olyan szabad terület, ahol a gyermekek biztonságban játszhatnak.

4 táblázat: A házakra, lakásokra jellemző problémák (igen válaszok aránya %)

Jellemző, hogy...	%
Beázik a tető	28,1
Nedves a padlózat, a falak	30,9
Korhad az ablakkeret, a padlózat	32,4
Nincs elég fény, a lakás túl sötét	19,8
Zajosak a szomszédok vagy nagy zaj szűrődik be az utcáról	24,4
Bűnözés, erőszak, vandalizmus a környéken	20
Nincs szemétszállítás az utcában	10,7

A megkérdezettek a házakkal, lakások állapotával kapcsolatban is fogalmaztak meg problémákat (4. táblázat): 32,4%-nál korhad az ablakkeret, padló. 30,9%-nál nedves a padlózat a falak, 19,8%-nál sötét a lakás, 24,4%-nál problémás a lakókörnyezet (zajos szomszédok, utca, bűnözés, stb.). A mintába került települések közül Tiszaburán, Kunhegyesen és Tiszagyendán vannak a legrosszabb állapotban a házak/lakások a válaszadók saját megítélése szerint. Zajos szomszédok legjellemzőbben Tiszaburán és Kunhegyesen vannak, bűnözés, erőszak, vandalizmus a tiszaburai válaszadók több mint felének véleménye szerint jellemző a környékükön. A lakókörnyezet kapcsán elmondható, hogy a megkérdezettek kicsivel több, mint fele (52,2%) úgy véli, hogy az alkoholfogyasztás valamennyire jellemző a környéken és 30,1%-uk szerint a drogfogyasztás is jelen van valamilyen mértékben a lakókörnyezetben.

ANYAGI HELYZET

A gyermekes családok anyagi körülményei mind objektív, mind szubjektív mutatókkal mérhető. A kutatás során alkalmazott kérdőív mindkét megközelítésre vonatkozóan tartalmazott kérdéseket. A háztartások objektív helyzetét a háztartás nettó jövedelmére, jövedelemforrásaira, kiadásaira illetve bizonyos tartós fogyasztási cikkek meglétére vonatkozó kérdésekkel mértük.

A jövedelmi viszonyok objektív mérése általában a válaszmegtagadások nagy aránya miatt nem szokott túlságosan valósághű adatokat hozni. Jelen kutatás során a megkérdezettek 64,3% -a válaszolt erre a kérdésre (n=211). A válaszok alapján a megkérdezett háztartások átlagos havi nettó összjövedelme 66 521 Ft. Azoktól, akik nem tudták vagy nem akarták megmondani jövedelmüket, azt kértük, hogy sorolják be háztartásukat előre megadott jövedelmi kategóriákba. A jövedelmi kategóriába való besorolás során a megkérdezettek 25,3%-a mondta azt, hogy a háztartás havi nettó jövedelme 51 és 100 ezer forint között van, 29,3 %-a mondta azt, hogy a háztartás havi nettó jövedelme 101 és 150 ezer forint között van. Ötvenezer forint alatti havi jövedelemről a megkérdezettek 3%-a nyilatkozott. 18,2%-uk 150-200 ezer Ft közé, 24,2%-uk pedig havi kétszázezer forint nettó jövedelem felettire becsülte a háztartás bevételét.

A szegénységi küszöb⁷ szerint a minta nagyobb része szegénynek számít. Tanulmányunkban a szegénységi küszöb rendre az OECD1-skála⁸ alapján számolt egy fogyasztási egységre jutó háztartási jövedelem mediánjának 60%-a. A létminimum 2019-ben 101 398 Ft volt, ami alá a minta nagy része tartozik.

A megkérdezettek bevételeinek nagy részét a főállásból származó rendszeres munkabér jelenti, átlagosan nettó 73100 Ft körüli összeg származik ebből havonta (a mintába bekerültek 62,8%-a válaszolt erre a kérdésre.) A gyermekekkel kapcsolatos pénzbeli ellátások (gyes, gyet) átlagosan nettó 25936 Ft illetve 56764 Ft (gyed, csed). A közfoglalkoztatásból átlagosan havi 30219 Ft bevételt könyvelhettek el a megkérdezettek.

A kiadások közül leginkább a közüzemi díjak, illetve a lakáshitel törlesztés dominál. Közüzemi díjak közül fűtésre átlagosan 6283 Ft-ot költenek havonta a megkérdezettek (n=271), villanyra 6283 Ft-ot (n=309), gázra 2924 Ft-ot (n=130), víz- és csatornadíjra pedig 1831 Ft-ot (n=292). A lakáshitel törlesztés a megkérdezettek 13,1-át terheli (n=43), átlagosan 24 800 Ft-ot kiadással.

⁷ Szegénységi küszöb: az a jövedelemküszöb, amely alatt élő személyek és háztartások szegénynek tekinthetők. (KSH)

⁸ Az OECD1-skála, a háztartás első felnőtt tagját 1,00 egységnek, a második felnőttét 0,70 egységnek, a gyermekeket 0,50 egységnek tekinti.

5. táblázat: Tartós fogyasztási cikkek megléte (van-e...igen válaszok aránya (%))

Van ...	
Vezetékes-vagy mobiltelefon	94,2
Színes televízió (LCD, plazma is)	94,8
Mosógép	95,7
személygépkocsi	46,7
Számítógép (asztali vagy hordozható)	64,9

Bizonyos tartós fogyasztási cikkek szinte minden településen a megkérdezett háztartásoknál megtalálhatók, így a telefon (vezetékes vagy mobil), illetve a színes televízió és a mosógép (5. ábra). Településenként nagy különbséget mutat viszont a személygépkocsival illetve a számítógéppel való rendelkezés: személygépkocsival a Tiszaburán kérdezett háztartások 76,6%-ban, Tiszaroffon 74,2%-ban nem rendelkeznek, míg Abádszalókon a megkérdezettek 63,1%-a mondta azt, hogy van autó a háztartásban. A számítógéppel való ellátottság tekintetében Tiszabura és Tiszagyenda mutat nagyobb lemaradást a megkérdezettek körében.

A jövedelmi szegénységet általában a Laekeni-indikátorokkal mérik, mely mutatói az Európai Unió egyes tagállamaiban élők szegénységi arányát az országra jellemző szegénységi küszöbhez viszonyítva adják meg. A mérés az egy fogyasztási egységre jutó mediánjövedelem-konceptió alapján történik. (A vonatkozó kutatási adatokat lásd később.) Szegényeknek általában azokat tekintik, akik a medián 60 százaléka alatti ekvivalens jövedelemmel rendelkeznek. Jövedelemnek ebben az esetben a háztartás rendelkezésére álló, tehát adózás utáni szociális jövedelmekkel (pl. nyugdíj, családi pótlék stb.) együttes nettó jövedelme számít.

Az anyagi helyzet szubjektív megítélése

A szegénység szubjektív megítélése nem feltétlenül cseng össze a tényleges anyagi helyzettel. Így van ez akkor is, mikor családok, háztartások anyagi helyzetének szubjektív megítélését kérjük egy kutatásban. A következőkben azt foglaltuk össze, hogy a Kunhegyesi járásban felmért településeken élő megkérdezettek, összességében hogyan ítélik meg anyagi helyzetüket különböző típusú, szubjektív kérdések mentén.

A megkérdezettek közel hetven százaléka (69,3%) mondta azt, hogy nem engedhetik meg maguknak azt, hogy az egész család együtt elmenjen egy hétre pihenni (n=319). A válaszadók 15,4%-a mondta azt, hogy nem tudnak legalább minden második nap húst/halat

fogyasztani (n=324), 9,2%-ukra jellemző az, hogy nem tudják lakásukat megfelelően fűteni (n=327). A megkérdezettek közel 70%-a (67,3%), saját megítélése szerint nem lenne képes arra, hogy a háztartása saját forrásból fedezzen egy 70 ezer forintos váratlan kiadást (n=321). A háztartások 62,5%-ában fordult elő az, hogy az elmúlt 12 hónapban hónap végére elfogyott a pénzük (n=325). A határidőre történő befizetések különböző arányban jelentkező problémát jelentettek a megkérdezetteknek: a lakbér, illetve a lakásra vagy házra felvett kölcsön visszafizetése általában nem jelentett problémát azok számára, akik rendelkeztek a kérdezés idején ilyen jellegű kiadásokkal, viszont 8,1%-uknál egy-két alkalommal előfordult már ilyen. A közüzemi díjak befizetése a megkérdezettek 24%-nak jelentett már egy-két alkalommal problémát, 15,7%-uknál kettő vagy akár több alkalommal is problémát jelentett, a kölcsön vagy hitel visszafizetése is 10,8%-nak jelentett gondot néhány alkalommal.

Arra a kérdésre, hogy az utolsó 3 évben előfordult-e, hogy kikapcsoltak valamilyen közüzemi ellátást a háztartásokban, a megkérdezettek jelentős része (87,86%) nemmel válaszolt. Viszont a kérdezés alkalmával kikapcsolt állapotban lévő szolgáltatások ennél rosszabb helyzetet mutatnak.

Az anyagi helyzet mérlegeléskor figyelembe kell vennünk azokat a kiadási tételeket is, melyekre nem jutott elegendő pénze a megkérdezetteknek. Ezt a kérdezéstől számított 12 hónapra vonatkoztatva kérdeztük a válaszadóktól (6. ábra). Az adatok szerint a megkérdezett háztartások több mint tizedével (13,8%) fordult már elő, hogy nem jutott elég pénz orvosi ellátásra, óvodai, iskolai költségekre (10,2%). 18,1 százalékkal megtörtént, hogy nem jutott elegendő pénz ennivalóra, 21,5 százalékkal gyógyszerek kiváltására nem jutott elég pénz, közlekedésre 16 százaléknak nem volt elég pénze. A megkérdezettek 24,2%-ával történt már olyan, hogy nem jutott elegendő pénz társasági együttlétekre.

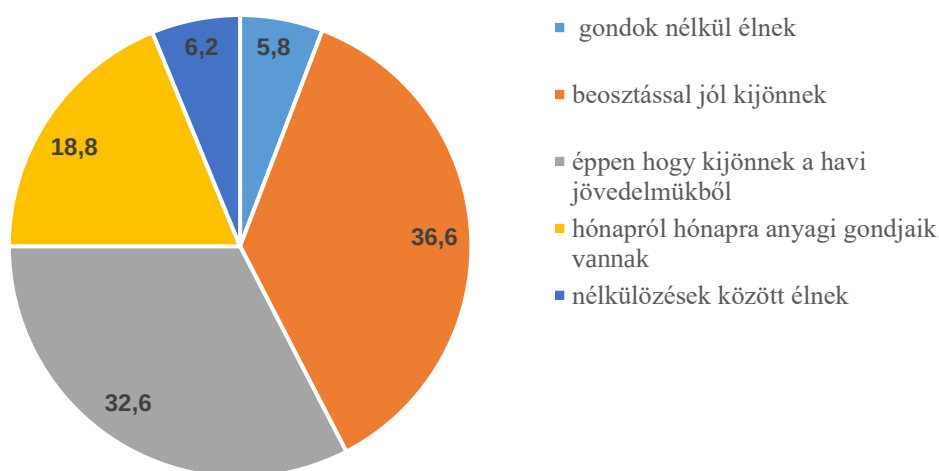
6. táblázat: Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy nem jutott elég pénze a háztartásnak bizonyos kiadásokra (igen válaszok aránya)

Előfordult az elmúlt 12 hónapban, hogy nem jutott elég pénzük...	%
Ennivalóra	18,1
Gyógyszerek kiváltására	21,5
Orvosi ellátásra	13,8
Gyermekek iskolai, óvodai költségére	10,2
Szükséges közlekedésre	16
Társasággal, családdal való együttlétre, szórakozásra	24,2

A tartozással, hátralékkal, törlesztő részletekkel való rendelkezés vizsgálata is közelebb visz a gyermekes családok anyagi helyzetének minél pontosabb megismeréséhez. A megkérdezettek 15%-a mondta azt, hogy van tartozása, hátraléka. Ezek négyezer és egymillió ötszázezer forint közötti összegek jellemzően. A válaszadók 8,1%-a érzi úgy, hogy tartozás miatt elveszítheti jelenlegi lakását.

A kutatás során megkérdezettek 36,6%-a érzi úgy, hogy anyagi helyzetüket az jellemzi, hogy beosztással jól kijönnek. 32,6%-ukra jellemző az, hogy éppen kijönnek a havi jövedelmükből. A nélkülözések között élők aránya 6,2% a megkérdezéskor (8. ábra).

8. ábra „Hogy érzi, Önök anyagilag...?” (N=325)

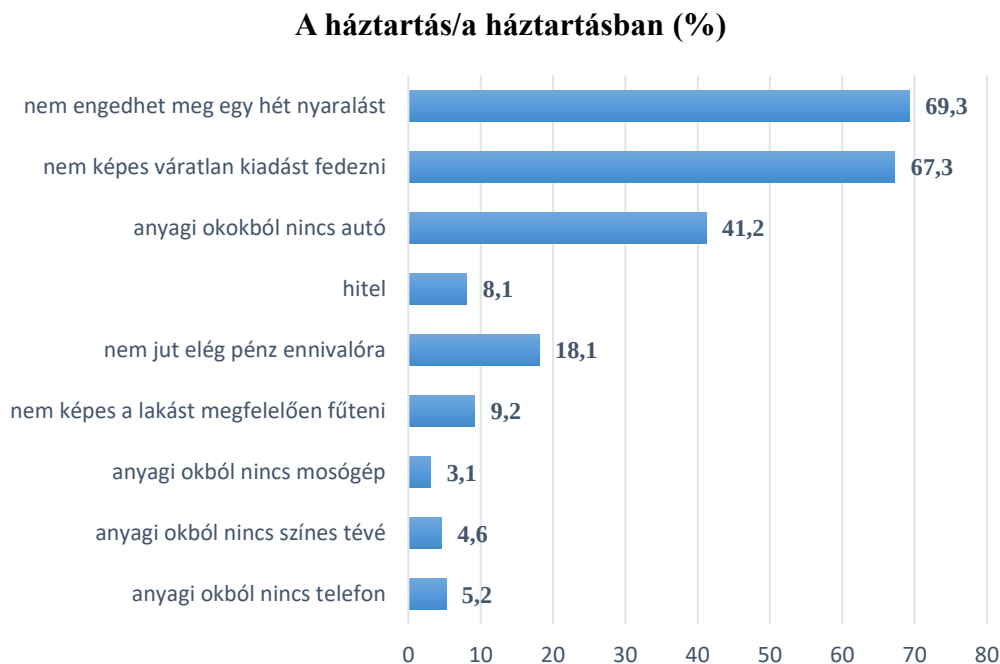

A szubjektív anyagi helyzet megítélését tovább árnyalja annak ismerete, hogy a járási kutatás során megkérdezetteknek több mint hatvan százaléka (63,5%) gondolja úgy, hogy bizonyos értelemben szegények, további 17,5%-uk pedig teljes mértékben szegénynek gondolja magát. A jelenlegi anyagi helyzetüket összevetve a három évvel ezelőttivel, a válaszadók zöme (56,7%) úgy gondolja, hogy alapvetően ugyanígy éltek néhány évvel ezelőtt is. 18,4%-uk értékelte úgy, hogy javult a helyzetük, 24,9% pedig úgy hogy romlott. Jövőbeli helyzetüket 46,5%-uk pozitívan értékeli, azaz megítélésük szerint javulni fog a helyzetük, 7,7% szerint inkább romlani és 45,8% szerint nem fog változni.

A depriváció, azaz a valamitől való megfosztottság mértékét kilenc kérdés mentén vizsgáljuk, depriválnak tekintve azokat a háztartásokat, ahol a kilenc tételből legalább három előfordul. Súlyosan deprivált az, akik legalább négy tétellel rendelkeznek. A mutató része

annak az indikátor szettnek, amelyet az Európai Unió a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának mérésére dolgozott ki, és amelyet az EU 2020 stratégia megvalósításának monitorozására használnak.

9. ábra: Deprivált háztartások aránya

Az adatok alapján a megkérdezett háztartások közel 40%-a tartozik a deprivált kategóriába, azaz legalább három jellemző rájuk a fenti kilenc kategóriából és további 10% az, akiknél legalább négy területen van elmaradás (9. ábra).

A kutatás során vizsgáltuk, hogy a 18 év alatti gyermekek számára bizonyos ellátásokat mennyire képesek biztosítani a családok. A felmérés eredményei szerint a járásban megkérdezett gyermekes háztartások 66,5%-a nem tudja biztosítani azt, hogy évente legalább egy hétre el tudjanak menni üdülni. 42,5%-nál nem biztosított a baráti társaság vendéglátása, 6%-uknál nem biztosított az, hogy a gyerekek naponta friss zöldséget vagy gyümölcsöt fogyasszanak. 21,4%-uknak okoz gondot az új ruha, a kültéri játékok a válaszadók 7,7%-a nem tudja biztosítani és a különleges események ünneplése a válaszadók 14,6%-nak jelent gondot (7. táblázat).

7. táblázat: Szükségletek, melyek nem biztosítottak a vizsgált háztartásokban (N=245)

	Nem biztosított (%)
Hétköznap napi 3 étkezés (óvodai, iskolai étkezéssel együtt)	1,5
Hétfőn napi 3 étkezés	5
Legalább naponta egyszer hús, húskészítmény, hal, fogyasztása	17,3
Naponta friss zöldség és gyümölcs fogyasztása	15,2
Két pár megfelelő cipő	7,1
Újonnan vásárolt ruha	21,4
Meleg téli felsőruha	2,8
Külön fekhely	3,7
Kültéri játékok	7,7
Beltéri játékok	7,8
Különleges események megünneplése (szülinap, stb.)	14,6
Baráti kör rendszeres meghívása közös játszásra, étkezésre	42,5
Évente legalább egy hét üdülés, nyaralás	66,5

A KÜLÖNBÖZŐ SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEK ISMERTSÉGE ÉS ELFOGADOTTSÁGA

A kérdőív tartalmazott arra vonatkozóan is kérdéseket, hogy a járásban élők mennyire ismernek különböző típusú szociálpolitikai intézkedéseket (8. táblázat) Nem csupán az ismertségüket vizsgáltuk, hanem azt is, hogy vajon a megkérdezettek mennyire értenek egyet ezekkel illetve mennyire érintettek egy-egy intézkedés kapcsán. A megkérdezettek többsége hallott a felsorolt intézkedésekről és egyet is értenek azokkal. Legkevésbé a nem tanköteles tanuló esetén (2 figyelmeztetést követően) a tanulói jogviszony megszűnésének említett oka volt ismert. A megkérdezetteket leggyakrabban az önkormányzattól igényelhető meleg étkeztetés lehetősége érintette.

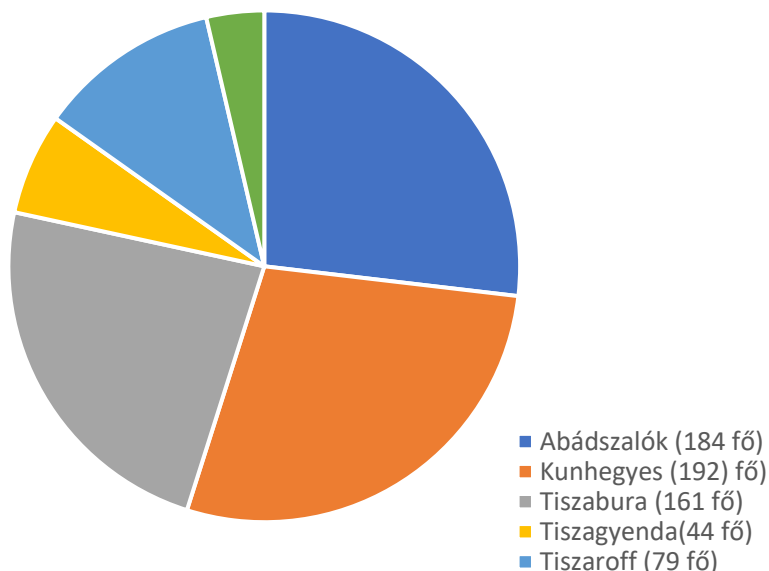
8. táblázat: Szociálpolitikai intézkedések ismertsége és elfogadottsága

Hallott-e arról, hogy...	Hallott róla (%)	Egyetért ezzel (%)	Érintette a családját (%)
50 igazolatlan tanórai hiányzás után megvonják a családi pótlékot?	94,8	89,9	7,6
20 igazolatlanul mulasztott óvodai nevelési nap után megvonják a családi pótlékot?	84,3	87,1	4,4
Nem tanköteles tanuló esetén (2 figyelmeztetést követően) megszűnik a tanulói jogviszonya annak, akinek adott tanévben 30 óra igazolatlan hiányzása van?	77	85,9	4,1
A hátrányos helyzetű gyermekek számára a szülő az önkormányzattól ingyenesen napi egyszeri meleg étkezést igényelhet a szünidőkben?	91,4	94,3	29,9
Megvonják a foglalkozást helyettesítő támogatást (segélyt), ha valaki nem fogadja el a számára felkínált közfoglalkoztatást?	88,9	78,7	11,6

Kunhegyes – gyerekkérdőív

A Kunhegyesi járásban lezajlott kutatás, és az azon alapuló tanulmány legfontosabb célja, hogy a helyi szakemberek és döntéshozók megalapozottan készíthessék el Gyerekesély Stratégiájukat, Cselekvési Tervüket. Emiatt már a mintavétel sajátosságainak meghatározása sem a térség általános leírását tartotta szem előtt, nem arra törekedett, hogy országos és területi statisztikai adatok „átlagos” képével váljon összehasonlíthatóvá a kutatás által kinyert adatokon alapuló kép, sokkal inkább probléma-, hiány- és szükségletfókuszú volt. Ez azt jelenti, hogy a **Gyermekkérdőívvel** felmért, **688 fős mintába** tudatosan kerültek bele nagyobb számban olyan háztartások, amelyek az életszínvonaluk fenntartásával küszködnek, ahol a hazai társadalmi viszonyoknak megfelelő források és javak hiányoznak. Azaz a kutatás révén nem azt látjuk, hogy általában milyen ma a Kunhegyes és térségében élő családok helyzete, hanem azt, hogy milyen azoknak az itt élő családoknak a helyzete, akik marginalizálódtak, elszegényedtek, ezért esélyeik a tisztességes életre erőteljesen beszűkültek.

9. ábra. A gyermekminta megoszlása települések szerint

Az esélyek egyenlőtlenségének következményei a legpusztítóbb módon rombolják a társadalom szövetét, aláássák nem csak a társadalmi igazságosságot és az abba vetett hitet, de a kirekesztődő csoportok motivációját, erejét, jószándékát éppúgy, mint a „bennmaradók”

szolidaritását és együttműködési készségét, ahogy az ő jószándékukat is – amelynek hiánya nem csupán a leszakadók-bennmaradók viszonylatában mutatkozik meg, de mindkét „csoport” saját belső kapcsolatában is.

Annak érdekében, hogy tisztán lássuk a járásban élő, marginalizálódott családokat, a tanulmány egészében, és különösen a gyermekekről felvett adatok elemzésekor elkülönítve kezeljük a jövedelemszegénységben élőket azoktól, akik jövedelmüket tekintve a szegénységi küszöb felett találhatók. A tanulmány ezen pontján hangsúlyoznunk kell, hogy a szegénység definiálására, a szegények helyzetének megragadására számos módszer létezik, ezek közül a tanulmány írásakor a szerzők a szegénységi küszöb⁹ beazonosítását alkalmazták, mely kiszámításához a kutatás céljával összhangban a gyermekszegénységre „érzékenyebb” OECD1-skálát alkalmazták a mostanában inkább elterjedt, de a gyerekszegénység helyett az időskor szegénységre kielezett OECD2-skála helyett¹⁰.

A jövedelmi helyzet és így a jövedelmi szegénység mérésére többféle módon zajlik, de ezekben a módzatokban közös, hogy a jövedelmek összegét a háztartás egészére vonatkoztatva kell kiszámolni, mivel a háztartás képezi a legkisebb jövedelmi, fogyasztási közösséget, s tagjai között olyanok is vannak, akik nem rendelkeznek jövedelemmel (pl. a gyermekek). A különböző nagyságú és szerkezetű háztartások összehasonlításakor azonban figyelembe kell venni a méretgazdaságosságot is, tehát azt, hogy bizonyos szükségletek (pl. lakásfenntartás) nem a személyekhez, hanem a háztartás egészéhez kötődnek, így ezek nem állnak egyenes arányosságban a háztartás létszámával. A szükségletek nagysága nem független a személyek korától, így pl. a kisebb gyermekek szüksége elmarad a felnőttekétől. Ha a jövedelmet egy főre számoljuk – ami a legegyszerűbb módszer –, a nagyobb taglétszámú háztartások helyzete relatíve rosszabbnak mutatkozik, mintha egységskála alkalmazásával végezzük el ugyanezt a számítást. A fogyasztási egységskálák alkalmazásának alapja az, hogy feltételezik a háztartás tagjainak szükségleteikkel arányos részesedését az összjövedelemből. A fogyasztási egységek használatában nemzetközileg kétféle skála terjedt el. Az ún. OECD1-skála a háztartás első felnőtt tagjához 1-es, a további felnőtt tagokhoz 0,7-es, a gyermekekhez 0,5-es értéket társít,

⁹ Az egy fogyasztási egységre jutó (ekvivalens) jövedelem mediánjának 60%-a vásárlóerő-paritáson, euróban és nemzeti valutában kifejezve.

¹⁰ Az OECD2 -skála elterjedésében legfőképpen az játszik közre, hogy az OECD országok többségében alig beszélhetünk gyermekszegénységről, míg az időskori szegénység – az elöregedő társadalom egyéb terheivel együtt – egyre növekvő problémát jelent. Ezen országok többségétől, átlagától Magyarország számos mutatóban eltér, és ezek egyike, hogy nálunk a gyermekszegénység jelentős tényező, a társadalmi bajok egyik legsúlyosabbika, a szerényebb becslések szerint is minden harmadik magyar gyermek komoly anyagi nélkülözések közepette él. Igaz ugyan, hogy az időskori szegénység is egyre mélyülő probléma hazánkban, ezért egy általános kutatásban az OECD2-skála alkalmazása is indokolt lehet, ugyanakkor a gyermekszegénységet fókuszba helyező kutatások esetén – mint amilyen az ezeken az oldalakon elemzett helyi vizsgálat is – egyértelműen az OECD1-skála alkalmazása az ajánlatos.

míg az OECD2-skála a további felnőtt tagokhoz 0,5-es, a gyermekhez 0,3-es súlyt rendel. Ebből adódóan az OECD1-skála a nagyobb (többgyermekes), az OECD2-skála pedig a kisebb (jellemzően nyugdíjas) háztartások szegénységi arányát mutatja magasabbnak. Jelenleg az OECD2-skála használata elterjedtebb (forrás: Laekeni-indikátorok módszertana), ugyanakkor a Kunhegyesi járásban lezajlott felmérés sajátossága, hogy a gyermekes, ezen belül is a többgyermekes háztartásokra fókuszál, ezért jelen elemzésünkben a OECD1-skála alkalmazására került sor a fogyasztási egység kiszámításakor. Gyerekek a kérdőív alapján a 0-17 év közötti személyeket tekintettük, így ezt alkalmaztuk a fogyasztási egységskála számításakor is. A felkeresett 327 háztartás 35,5 százaléka (116 háztartás) nem tudott vagy nem akart arra a kérdésre válaszolni, amelyben meg kellett becsülniük a háztartás havi nettó jövedelmét.

A szegénységi küszöböt (az egy fogyasztási egységre jutó, ekvivalens, jövedelem mediánjának 60%-a vásárlóerő-paritáson, euróban és nemzeti valutában kifejezve) a KSH jövedelem-eloszlási statisztikája alapján számoltuk. Eszerint egy egyfős háztartásra számolva a szegénységi küszöb 1 119 752 Ft éves jövedelemnek felelt meg 2019-ben. Ez 93 313 Ft havi jövedelemnek felel meg (Forrás: KSH, Jövedelem-eloszlás, szegénység 2006–2019¹¹).

9. táblázat: A mintába került háztartások egy főre jutó éves jövedelme (az OECD1 fogyasztási egységskála alapján számítva)

jövedelemkategóriák	háztartás (db)	%
50-500 eFt/év/fő	46	14,07
501-1000 eFt/év/fő	85	25,99
1001-1119 eFt/év/fő	20	6,12
1120 eFt felett/év/fő	60	18,35
NV	116	35,47

Ez alapján a mintába került **háztartások 46,18 százalékáról megállapítható, hogy a szegénységi küszöb alatt található, túlnyomó többségük mélyen a szegénységi küszöb alatt él, nyomorog.** A további számításokban a háztartások közel ötödét tekintjük nem szegénynek. Az egyes számítások összesített adataiban a szegény és nem szegény háztartások gyermekei mellett azon gyerekek is szerepelnek, amelyekről válaszhány miatt (jelölésük NV, azaz „nem

¹¹ https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_6_1.html

válaszolt”) nem lehetett megállapítani, hogy a szegénységi küszöbhez viszonyítva milyen a jövedelmük.

A szegény háztartásokban tendenciózan nagyobb gyermekszámmal találkozhatunk. Így fordulhatott elő, hogy míg a szegény háztartások száma két és félszer nagyobb, mint nem szegényeké (az adatot közlők körében), addig **a szegény háztartásokban élő gyermekek száma közel három és félszerese a nem szegény háztartásokban élő gyermekek számának.** A jövedelmi adatot nem közlő háztartások körében is előfordulnak nagy számban sokgyermekes családok, vélhetően ezen háztartások többsége is a szegénységi küszöb alatt él – a jövedelmi adatot nem közlő almintára nagyjából ugyanolyan belső arányok lehetnek jellemzőek, mint amelyeket a másik almintában találtunk, természetesen adat híján ezt nem vesszük számításba. De a jövedelmi adatot nem közlők nélkül is kijelenthető, hogy **összességben a mintába került gyerekek fele bizonyítottan a szegénységi küszöb alatt él,** nem ritkán rettentő súlyosan deprivált családokban.

A szegény és nemszegény családokban élő gyermekek arányai alapján elsősorban **ki kell emelni Tiszabura** települést, másodsorban **Tiszaroff** települést. Itt még az alapvetően kedvezőtlen járási helyzethez képest is **nagyon magas a bizonyítottan szegénysorban élő gyermekek aránya.**

10. táblázat: Szegény és nem szegény háztartásokban élő gyermekek száma (fő)

	nem besorolt	szegény	nem szegény	Összesen
Abádszalók	54	90	40	184
Kunhegyes	62	93	37	192
Tiszabura	59	98	4	161
Tiszagyenda	32	6	6	44
Tiszaroff	26	41	12	79
Tomajmonostora	16	8	1	25
Összesen	249	336	100	685
NV				3

Feltűnő, hogy a jövedelmi viszonyaikat Tiszagyenda település megkérdezettjei nagy arányban nem adták meg – az ilyen fokú általános bizalmatlanság, esetleg félelem a környező településekhez képest eltérő helyi sajátosságokra utal. A vonatkozó kutatások szerint

nagyarányú uzsorázás például növelheti a bizalmatlanság légkörét¹² – természetesen erre vonatkozóan nem lehet megalapozott állításokat tenni egy olyan kérdőív adatai alapján, amely nem erre irányult.

A fenti adatok mellett azonban szükséges kiemelni, hogy a korábban ismertetett módszertan szerint meghatározott szegénységi küszöb alatta van a ma Magyarországon a KSH által már nem, de más szervezetek által minden évben kiszámított létminimumnak.

A **létminimum** mértéke azt határozza meg, hogy mekkora jövedelem szükséges egy háztartásnak ahhoz, hogy biztosíthassa tagjai számára a folyamatos életvitellel kapcsolatos szerény – a társadalom adott fejlettségi szintjén konvencionálisan megfelelőnek minősülő – szükségletek kielégítését. A létminimum összege 2019-ben 1,2 mFt/fő/év, amely csak valamivel magasabb, mint a szegénységi küszöb, így érdemben nem változtatja meg a helyzetképet.

Emellett meghatároznak **társadalmi minimumot** is, amely az a szerény fogyasztási szint, ahol az alapvető szükségletek kielégítésén felül (racionális gazdálkodás mellett) olyan javak és szolgáltatások fogyasztására nyújt lehetőséget, amelyek a gazdasági, társadalmi, kulturális fejlettség adott szintjén már tömegigénnyé váltak. E szinten már némi tartalék is akad, rendkívüli esetekre. A társadalmi minimum 2019-ben 1,56 m Ft/fő/év. **Társadalmi minimum felett a mintába került háztartások mindösszesen 7,93 százaléka él**, amely a nem szegénynek talált háztartásoknak valamivel kevesebb, mint fele.

Ennek fényében jól látszik, hogy a mintánkban „szegénynek” kategorizált gyerekek valójában a „legszegényebbek”, miközben a „nem szegény” kategória egy része bizonyosan szegény, a szó nem statisztikai, hanem a mindennapi életet érintő értelmezésében.

SZÜLETÉSI KOCKÁZATOK, KORAI SZOCIALIZÁCIÓ, NEVELÉS, OKTATÁS

Számos tudományterület tapasztalatai alapján tényként fogalmazhatjuk meg, hogy az első két-három év kulcsfontosságú időszak a gyermek megfelelő fejlődése szempontjából. A megfelelő fejlődéshez mindenekelőtt gondoskodó, egészséges fizikai és lelki, valamint stimuláló kognitív környezetre van szüksége – ezt ismeri el többek között a gyermekek védelméről és a gyámügyi

¹² Hüse L., Szoboszlai K., Fábián G. (2006): A semmi ágán... - Hátrányos helyzetű csoportok sérelmére elkövetett cselekmények kutatása. Periféria Egyesület, Nyíregyháza.

igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, amikor a gyermekvédelmi gondoskodás sarokpontjának számító 6. § (1) bekezdését megfogalmazta, mely szerint „a gyermeknek joga van a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez”. Teljesen egyértelmű, hogy a szegény családokban a fenti feltételek nehezebben teljesíthetők, emiatt a gyermek sokszor már az anyaméhben hátránnyal kezdi életét, amely aztán az évek során alig kiegyenlíthető fizikai, pszichés és kognitív fejlődési különbségeket eredményez. A kutatási zárótanulmány ezen részében a gyermek különböző jogaihoz kapcsolódó helyzetet vetjük vizsgálat alá, mely során végig különös figyelmet fordítunk a szűken értelmezett (tehát a szegénységi küszöb alatt élő) szegény gyermekek környezetére.

A gyermek életére családjának környezete már a születésért megelőző – prenatális – időszakban is hatást gyakorol. Az anya életmódján túl – egészségmagatartás, környezeti faktorok –, az anyai iskolai végzettsége jelentős indikátora a méhmagzat és az újszülött egészségkilátásainak. Az iskolai végzettség szintje jól szemlélteti a társadalmi különbségeket, és szoros összefüggés mutatkozik a fent említett területen: minél alacsonyabb az anya iskolai végzettsége, annál magasabb a 2500 gramm alatti újszülöttek aránya.

A koraszülött és/vagy kis súllyal született gyermekek számos egészségügyi kockázatnak vannak kitéve, melyek az érzékszervi károsodástól, a finom idegrendszeri sérülésekből eredő magatartási zavarokon át a veseelégtelenségig, a cukorbetegségig, esetenként vérnyomásproblémáig terjedhetnek. A sokszor maradandó problémák alapvetően befolyásolják az újszülöttek és szüleik későbbi életútját. A korai és kis súlyú születések elfordulását olyan körülményekkel hozzák összefüggésbe, mint az anya aktív vagy passzív dohányzása, krónikus és fertőző betegségei, pszichés problémái, a nem megfelelő higiéniai körülmények, de sok esetben ezek sem szolgáltatnak magyarázatot az előfordulásukra. A jelenség aktualitását és súlyát mutatja, hogy az elmúlt évtizedben Magyarországon évente mintegy 8000 újszülött jött világra idő előtt vagy alacsony súllyal (Forrás: KSH)¹³.

A Kunhegyesi járásban elkészült adatfelvételünk során a gyermekek születési súlyára vonatkozóan feltett direkt kérdésre – „Meg tudná mondani, hogy mennyi volt a gyermek súlya, amikor megszületett?” – 528 gyermek esetében érkezett válasz. Ezt ki tudjuk egészíteni további 152 gyermekre vonatkozó adattal, amikor a szülő nem tudott visszaemlékezni a pontos

¹³ <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/koraszul16.pdf>

születéskori testsúlyra, de meg tudta mondani, mely kategóriába esett – extrémén kis súlyú, kis súlyú, normál súlyú. Ez nyolc gyermek híján lefedi a teljes mintát.

11. táblázat: Születéskori testsúly kategóriák

	nem besorolt	szegény	nem szegény
1500 gr alatt (extrém kis súlyúak)	6 (2,41%)	4 (1,21%)	1 (1,00%)
1500-2500 gr (kis súlyúak)	28 (11,24%)	38 (11,48%)	5 (5,00%)
2500 gr felett	215 (86,35%)	289 (87,31%)	94 (94,00%)
Összesen	249 (100%)	331 (100%)	100 (100%)

A KSH adatai szerint 2016-ban az összes élve születések 8,5 százalékánál állapítottak meg 2500 gr alatti testsúlyt. A járási kutatás mintájában **az országos átlagot másfélszeresen meghaladja úgy a szegény, mint a jövedelmi adatot nem közlő családokban születettek körében tapasztalható, alacsony születéskori testsúly-érték.** A bevallott jövedelmük alapján nem szegénynek kategorizált családokba született gyermekek körében összesen 6 százaléknyi kis testsúlyú újszülöttről számoltak be, amely jobb, mint a néhány évvel korábban mért országos átlag.

Otthoni nevelési környezet

A család, mint elsődleges nevelési környezet, rendkívül fontos szerepet tölt be a gyermek életében. A család, mindamelllett, hogy közvetlenül is kapcsolódik a társadalom egészéhez, a családban nevelt gyermekeken keresztül közvetetten is hatást gyakorol a társadalmi alrendszerek működéséhez (pl. iskola), illetve a következő generáció által alkotott társadalom minőségéhez. Funkcionalista megközelítésben a család kiemelkedő szerepet játszik a biológiai és pszichológiai funkciója révén, az ehhez szorosan kapcsolódó kultúraátadási, valamint gazdasági funkciója pedig a gyermek társadalmi integrációjának sikerességét biztosítja – vagy gátolja. A családi diszfunkciókban leképeződnek a társadalmi diszfunkciók, hiszen a család nem pusztán értékeket, normákat és világképeket közvetít – amely az identitás forrása –, hanem

többé-kevésbé módosítva, vagy éppen módosítatlanul engedi át gyermekei életébe a társadalmi problémákat. Ez a folyamat, illetve az, hogy képesek-e a családok a társadalmi értékeket fellelni, azokból előnyt kovácsolni, illetve a társadalmi diszfunkciókat kiküszöbölni, kompenzálni, a család erejének, integritásának és funkcionális működésének függvénye – minél inkább erőforrás hiányos a család (pl. szegény), annál kevésbé sikeres ez a folyamat.

A szülő-gyermek kapcsolat sajátosságainak köszönhetően az elsődleges (többnyire az anya) és a másodlagos (többnyire az apa) gondozók, valamint ezek támogató köre (rokonság, különösképpen a nagyszülők) képes kialakítani a gyermek körül azt a védelmező közeget, amelyre neki a megfelelő testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szüksége van. A védelmező közeg kialakításának egyik feltétele a megfelelő jövedelem, amely nem csupán a gondozás megfelelő szintjének biztosításához szükséges (egészséges táplálkozás, megfelelő ruházat, megfelelő lakásviszonyok, változatos élmények pl. a kikapcsolódás, nyaralás révén), de sok esetben a társadalom hiányos, vagy éppen káros működésének kompenzálásában is elengedhetetlen szerepet játszik. Ilyen a magán egészségügyi szolgáltatások igénybevétele a nem elégséges színvonalú közegészségügyi szolgáltatások mellett; ilyen a fejlesztő szolgáltatások vásárlása a hiányzó fejlesztés – pl. korai fejlesztés, megfelelő intenzitású logopédia, fejlesztőpedagógia stb., a hiányzó, vagy alultervezett, elégtelen intenzitású szolgáltatás – helyett/mellett; és ilyen az oktatási szolgáltatások vásárlása is a szűkülő továbbtanulási lehetőségek és egyéb tényezők miatt felfokozott versenyhelyzetben – pl. különóra a főtantárgyakból, nyelviskola, zenei tehetséggondozás, versenyszerű sport stb. Ezeket azért tartjuk fontosnak hangsúlyozni, mert alább azon tényezőket emeljük ki, ahol nem a jövedelem megléte vagy hiánya az elsődleges kérdés, de azért mindvégig tisztán kell látni, hogy a jövedelemhiány – főképpen a szegénységi küszöb alatt élők esetében jelentkező súlyos jövedelemhiány –, ezekkel az egyéb erőfeszítésekkel nem kompenzálható teljes mértékben, és még a családi reziliencia, a belső erőforrások mozgósításának képessége sem vezet sikerre, ha a külső támogatás elmarad.

A nem-financiális erőforrások talán legfontosabbika a szülő-gyermek kapcsolatban jelenlévő harmonikus kommunikáció, amely a beszédfejlesztő dajkanyelv alkalmazásától a komplex, elvont gondolkodási folyamatok kifejezéséig terjedő skálán, igen széles tartományban mozog. Ezen a kommunikáción keresztül zajlik az értelmi és érzelmi nevelés, ez védi a gyermeket a társas környezet esetleges káros befolyásától, ezen keresztül zajlik a támogatás, és ez az, amelyen keresztül a gyermek felépíti énképét, és a világról alkotott képét egyaránt. A Kunhegyesi járásban lefolytatott vizsgálatunkban nem csak az informális kommunikációt – a beszélgetést – vizsgáltuk, hanem annak formális változatait is, mint amilyen

a mese (meseolvasás, felolvasás), a mondókák, illetve a közös játék, amely úgy verbális, mint nonverbális kommunikációs helyzetként is felfogható.

12. táblázat: A járásban élő 0-9 éves gyermekek otthoni nevelési környezete (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
Szoktak otthon könyvből mesét olvasni	85,71	83,94	80,33
– <i>ebből minden nap</i>	22,08	38,99	50,82
Szoktak otthon fejből meséket, családi vagy más történeteket mesélni	75,97	81,19	85,25
– <i>ebből minden nap</i>	23,38	38,99	44,26
Szoktak otthon mondókákat mondani	80,52	78,44	88,52
– <i>ebből minden nap</i>	29,87	48,62	55,74
Szoktak otthon közösen játszani	94,81	94,95	96,72
– <i>ebből minden nap</i>	53,25	68,35	65,57

A fenti táblázatból jól látható, hogy **a szegény családok összességben nem maradnak el** a kutatásban nem szegénynek tekintett családoktól a tekintetben, hogy szoktak-e a szülők, gondozók a gyermekeknek mesét mondani, akár könyvből, akár fejből, ahogy a mondókák és a közös játék terén sem találtunk különbséget a két csoport között. Emellett a fejlesztések tervezésekor érdemes külön figyelmet fordítani azok arányára, akik a fent említett tevékenységeket minden nap igyekeznek megvalósítani – ebből a szempontból a mindennapi mesélés és mondókázás kevésbé jellemző a családokra, és még a mindennapi közös játék is a megkérdezettek fele esetében érhető tetten. Emellett a napi rendszeres mesélésben a szegény családok jól érzékelhetően elmaradnak a nem szegény családokhoz képest.

Azon túl, hogy a mesék és mondókák alapvetően szükségesek a gyermek verbális képességei kifejlődéséhez – amely pedig úgy az iskolaérettség, mint a munkaerő-piaci alkalmasság kardinális kérdése –, a történeteknek számos további funkciója van az ember életében. Ilyen többek között a mentálhigiénés funkció. Az olvasás alapvető mentálhigiénés szerepe közismert, az olvasmányok spontán módon hozzásegíthetik az olvasót az értelmi és érzelmi egyensúly megtalálásához és megőrzéséhez. Ennek a hatásmechanizmusa a következő: az olvasmány segítséget adhat az olvasónak más szemszögből látni a problémáit, lehetővé teszi, hogy

következmények nélkül átgondolhasson különféle megoldásokat, megismerjen más értékeket és életutakat, aminek következtében árnyaltabbá (és egyben proszociálisabbá) válhat a világképe, az ember-, élet- és értékszemlélete. Mindez a szocializáció-reszocializáció szemszögéből alapvetően fontos és komoly potenciált hordozó jellemző. A mesélés, és a történetekről való beszélgetés lényege az adott témához kapcsolódó „saját élmény” előhívása, amelynek kimondásával és megbeszélésével a résztvevő olyan önmagáról szóló tapasztalathoz jut, amely motorja lehet a személyiség és az életút pozitív irányú változásának. Ahogy Janne Teller fogalmazott, „az irodalom tápláló étel a gondolatok számára”.

13. táblázat: A járásban élő 6-17 éves gyermekek olvasási szokásai – milyen gyakran olvasnak kedvtelésből (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
minden nap	21,6	14,2	24,0
heti néhányszor	21,6	26,9	29,3
havonta néhányszor	19,8	25,9	13,3
évente néhányszor	15,4	10,4	6,7
sohasem	21,6	22,6	26,7
Összesen	100	100	100

A fenti gondolatmenethez jól kapcsolható az a kérdés, hogy szoktak-e a gyerekek kedvtelésből olvasni – itt hangsúlyos a „kedvtelés”, hiszen ennek szerepe bontakozik ki a fentebb leírtakban, nem a kötelező olvasmányokkal való megbirkózás, vagy a tankönyv forgatása, esetleg a közösségi médiatartalmakban való elmélyedés. (Ez utóbbiak is fontos szerepet töltenek be a gyermekek és felnőttek életében, de nem azt, és nem oly módon, ahogy arról fentebb írtunk). Ebben a kérdésben érdekes eredményre vezetett a Kunhegyesi járásban lebonyolított kutatás. A 6-17 éves szegény gyerekek között – szüleik elmondása szerint – jóval kisebb arányban találunk minden nap olvasókat, mint a nem szegények csoportjában (14,2% a 24,0%-kal szemben). Emellett a sohasem olvasók aránya meglehetősen magas: mindhárom vizsgált kategória negyede-ötöde sosem vesz könyvet a kezébe kedvtelésből, miközben az adatközlő szülők szerint a gyerekek túlnyomó többségének van az életkorának megfelelő könyve. Ez az arány még a szegény gyerekek esetében is 87,9 százalék.

Mielőtt azonban túlzó következtetéseket vonnánk le az adatokból, meg kell jegyeznünk, hogy a TÁRKI időről időre országos reprezentatív mintán vizsgálja a könyvolvasási és könyvvásárlási szokásokat a felnőttek (18 év feletti) körében. A 2005. évi kutatási eredményekhez viszonyítva 12 százalékponttal esett vissza a könyvolvasó felnőttek aránya; 2020-ban a felnőtt magyar lakosság 13%-a olvas rendszeresen (legalább hetente), míg 2005-ben 25%-uk olvasott rendszeresen. Szinte soha nem olvas könyvet a férfiak 59%-a, a középkorúak 60%-a, az alacsonyan iskolázottak 72%-a, a községekben élők 63%-a, a háztartásbeliek 82%-a és az alkalmi munkát, megbízásokat vállalók teljes köre¹⁴. Ha ezeket az eredményeket figyelembe vesszük, látjuk, hogy a magyar társadalomban, különösen a leszakadó rétegekben alapvetően nem jellemző az olvasás, tehát a gyerekeknek nehéz mintakövetéssel olvasóvá válniuk.

Az olvasási szokások kialakításában – az iskolai könyvtár ellátottsága és jó marketingje mellett – közrejátszik a család és a gyerekek által birtokolt könyvek megléte.

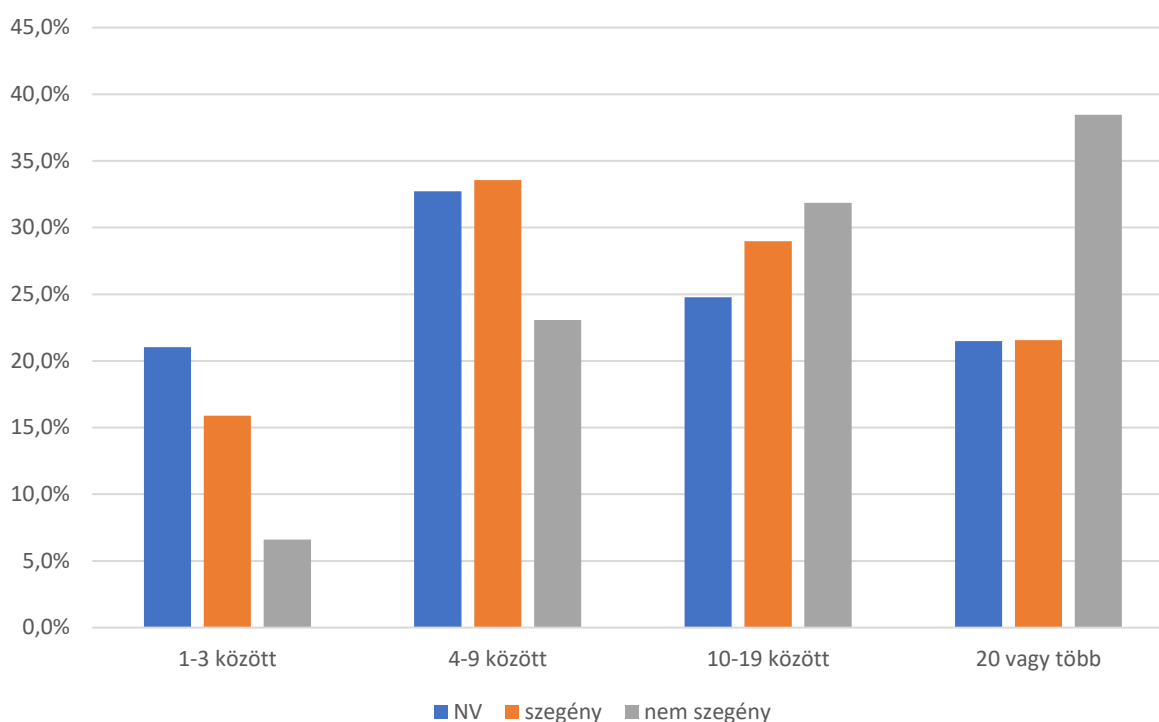
14. táblázat: A járásban élő 6-17 éves gyermekek olvasási szokásai – van legalább egy, az életkorának megfelelő könyve (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
van az életkorának megfelelő könyve	90,1	87,9	93,8

Amennyiben a könyvek számát külön vizsgáljuk, láthatóvá válnak a jövedelmi különbség hatásai. Ekkor ugyanis láthatóvá válik, hogy a szegény családok zömében az életkornak megfelelő könyvek száma rettenetesen alacsony, az ide sorolt családok mintegy hatodában csupán 1-3 könyvről, további harmadában 4-9 könyvről beszélhetünk. Ezzel szemben a nem szegénynek kategorizált családok harmadában 10-19, közel 40 százalékában pedig húsz, vagy annál is több, életkorának megfelelő könyvet biztosítanak minden egyes gyermeküknek. Ezek az adatok önmagukért beszélnek, még akkor is, ha az olvasási intenzitás másik fontos terepét – a könyvtárba járást, és az egymás közti könyvkölcsönzés szokását – a kutatás nem vizsgálta.

¹⁴ https://www.tarki.hu/sites/default/files/2020-09/TARKI_olasas2020_tanulmany.pdf

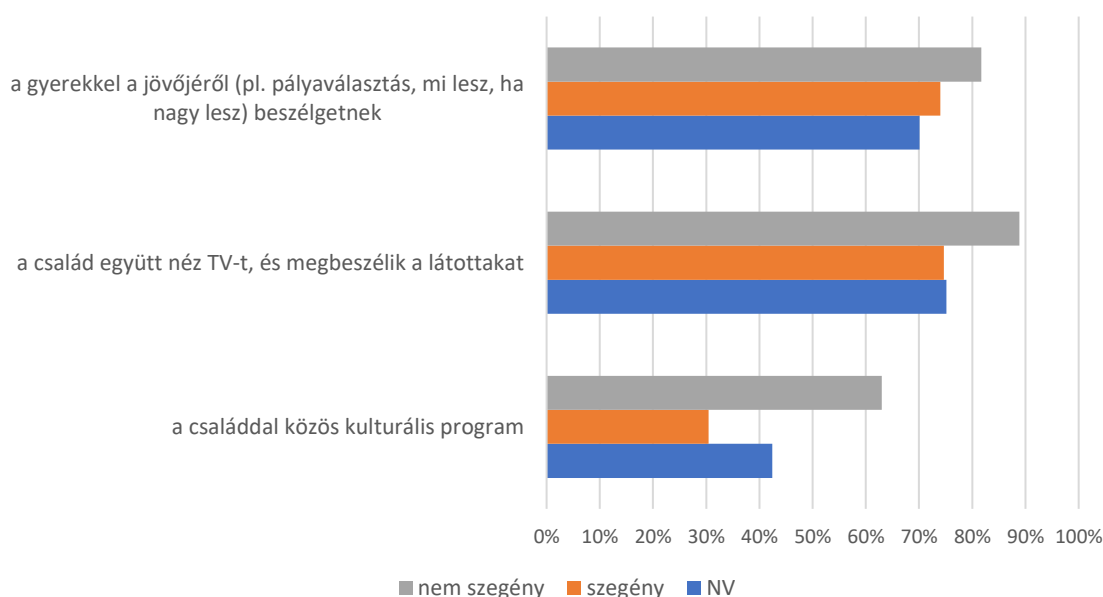
10. ábra. A gyermek életkorának megfelelő könyvek száma (%)

Érdekes adat, hogy amikor a kérdezőbiztosok rákérdeztek arra, miért nincs az életkorának megfelelő könyve a gyermeknek – akiknél ez a kérdés értelmezhető volt, a könyv nélküli szegény családok 40 százalékában az volt a válasz, hogy nem engedhetik meg maguknak, a jövedelmük alapján nem kategorizálható családokban ez az arány 17,6 százalék volt, míg a nem szegény családokban ilyen válasz nem született.

A családi kultúra-teremtés, kultúra-átadás folyamatában rendkívül fontosak az egyéb kulturális fogyasztási szokások, a házon kívüli kulturális események látogatásától kezdve az otthoni vizuális és zenei kultúrafogyasztásig (tv, rádió, egyéb zenehordozó médiumok használata). A kultúrafogyasztás több vetületét is érdemes figyelembe venni: a gyermek önálló kultúrafogyasztását, amely alapvetően hozzájárul szellemi fejlődéséhez, éréséhez; a családdal való közös kultúrafogyasztást, amely a szellemi fejlődésen és érésen túl a családi közösség számára összetartozás-élményt nyújt, és segíti az én-identifikációt; a egyéni vagy közös élményekről való beszélgetést, amely mindezek feldolgozásának intenzitását elmélyíti, és hozzájárul a harmonikus szülő-gyermek kapcsolat kialakításához, valamint ahhoz, hogy a gyermek érezze, fontos a szülő(k) számára (támogatás megélése, szülői monitoring tudatosítása, önértékelés). Ezek a beszélgetések alkalmat adnak az eltérő vélemények megvitatására, a másság (más ízlés) elfogadására, az érdekképviselőt gyakorlására („hova menjünk legközelebb”), de akár még a konfliktusok konstruktív megélésére is.

11. ábra: A járásban élő 6-17 éves gyermekek otthoni nevelési környezete (%)

Ebből a szempontból vizsgálva a Kunhegyesi kutatás mintáját, jól látszik a szegény gyermekek hátránya. Külső programon a nem szegény családok több, mint kétszer olyan intenzíven vesznek részt, de még a tévében látottak közös megbeszélésében is megmutatkozik egy jó tizenöt százalékos különbség a nem szegény családok javára.

Ugyancsak közel tíz százalékos eltérés tapasztalható abban, hogy a szülők szoktak-e beszélgetni gyermekeikkel az ő jövőjükéről. A szegény családok negyedében erre nincs példa, amely súlyos hiányosságot eredményez a jövőkép, az aspirációk és a motiváció terén – ez pedig direkt módon visszafogja többek között az iskolai sikerességet.

15. táblázat: Az alapvető számítástechnikai eszközök elérhetősége a járásban élő 3-17 éves gyermekek számára (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
Szokott számítógépet használni	68,0	57,7	73,6
Szokott internetet használni	75,3	64,6	80,3

A modern társadalmakban az iskolai sikeresség másik fontos eleme a gyermek informatikai érettsége, a modern informatikai és kommunikációs eszközök használatában való jártasság – valamint az, hogy ezeket az eszközöket hogyan és mire használja. Bár a kutatásban a kutatási standardnak megfelelően nem vizsgáltuk az informatikai eszközök alkalmazásának finom jellemzőit (értjük ezalatt a használat célját, időtartamát, azaz, hogy a gyermek célszerűen vagy

visszaélés-szerűen fordul-e ezen eszközök felé), a durvább jellemző adatai is kifejezők: a szegény gyerekek számítógép és internethasználata jelentősen elmarad a nem szegény gyermekek ugyanezen mutatóitól.

A gyerekek 80-90 százaléka otthon szokta a számítógépét használni, és otthon internetezik – a szülők szerint. Ebben nincs jellemző különbség a szegény és nem szegény gyerekek között. A teleházak, közösségi helyek hatása lényegében nem mérhető (0 és 2% között). Az iskolai számítógép használat sem jellemző mindenkire, a nem szegény gyerekek 20,6 százaléka, a szegény gyerekek 8,8 százaléka használ számítógépet itt – ugyancsak a szülői vélemény szerint –, míg az internethasználat 5 százalék körüli.

BÖLCSŐDE, BIZTOS KEZDET GYEREKHÁZ

A kutatási adatok és a szakemberek tapasztalatai rámutatnak, hogy a nagyfokú szegénység, a pszicho-szociális depriváció olyan mértékű, komplex elmaradást okoz az egyének, a családok életében, amely generációkon keresztül húzódó visszafordíthatatlan, sőt, önmagát többszörösen újratermelő folyamattá válhat. Az elmélyülő hátrányos helyzet az egyénekre, a családokra, a lakóhelyi kis és nagyobb közösségekre egyaránt hatással van. Mivel a szegénység már méhen belül negatívan befolyásolja a magzat testi-értelmi fejlődési esélyeit, illetve születésétől kezdve folyamatos esély-hátrányt jelent számára az élet minden területén, a szegény családok esetében kiemelten fontos a korai szolgáltatások biztosítása, elérhetősége – és igénybevétele. Ezek a szolgáltatások a minden gyermeknek biztosítandó bölcsőde, a hátrányos helyzetű kistérségekben, településeken és településrészekben, a 0-5 éves gyereket nevelő hátrányos helyzetű családoknak biztosítandó Biztos Kezdet szolgáltatások, valamint a speciális szükségletű gyermekek számára biztosítandó korai fejlesztési formák. Ma Magyarországon mindhárom szolgáltatás esetében elmondható, hogy nem megfelelő volumenben állnak rendelkezésre, a családok szükségleteire egy erősen szolgáltatáshiányos környezetben kell megoldásokat találni – de ezzel párhuzamosan az is látszik, hogy a leginkább rászoruló családok nem tudják felmérni ezen szolgáltatások fontosságát, és sokan akkor sem veszik igénybe, ha lenne rá lehetőség.

A Biztos Kezdet Gyerekházak általában hátrányos helyzetű térségben, településen, vagy nagyobb település szegregátumában vannak. Ezeket a területeket olyan mutatók jellemzik, mint például a magas szegénységi arány, rossz egészségi mutatók, alacsony iskolázottság, magas munkanélküliség. Ezzel szemben áll a mindezeket kezelni hivatott humán szolgáltatások mennyiségi és/vagy minőségi hiánya.

16. táblázat: A legkisebbek intézménylátogatási intenzitása: a szolgáltatást igénybe veszi – vagy igénybe vette, a megfelelő életkorban (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
Bölcsődébe jár	18,4	22,5	34,0
Biztos Kezdet gyerekházba (klubba) jár	0,4	0,3	0,0

A vizsgálat rámutat arra, hogy a legkisebbek számára a megfelelő szolgáltatások igénybevételében milyen komoly egyensúlytalanság van jelen. A leginkább rászoruló gyermekek alig kerülnek bölcsődébe, sőt, körükben a Biztos Kezdet Gyerekházak vagy klubok látogatása – a mintában – egyáltalán nem jellemző. A bölcsődébe egyáltalán járók közül a szegény gyerekek 22,5, a nem szegény gyerekek 34,0 százaléka került hároméves kora előtt az intézménybe. Mivel a mintában alig található olyan gyermek, aki Biztos Kezdet gyerekházba járt volna, nem informatív a kérdőív azon része, amelyik azt firtatja, összesen hány hónapot jártak ide a gyerekek.

Mivel a Biztos Kezdet program alap gondolata az esélyek megteremtése, illetve a képességek kibontakoztatásának biztosítása, nem lehet eléggé hangsúlyozni ennek a szolgáltatásnak a fontosságát. Ez egy olyan prevenciós program, amelynek segítségével reális lehetőség nyílik az eltérő élethelyzetből induló gyermekek számára a lehető legkorábban történő probléma-felismerésre, a korai, célzott képesség fejlesztésre, a nagyon korán jelentkező hátrányok mérséklésére, a lemaradás, kirekesztődés elkerülésére. A helyi Biztos Kezdet programok a fenti célok elérése érdekében szervezhetik meg a helyi szükségletektől függően, a helyi szakemberek és szülők együttműködésével a szolgáltatásokat, ill. azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik a szolgáltatásokhoz való hozzáférést.

ÓVODA

A mai óvoda a modern felfogás szerint egy olyan „érzelmi burokrendszer”, amely a kisgyermek fejlődéséhez szükséges. Működésének általános elvi között elsőik közé került a gyermeki méltóság, a gyermek jogainak biztosítása. Ez utóbbi annyira új, hogy a rendszerváltást követő bevezetésekor még tartalmi elemei sem voltak. Az óvoda pedagógiai programja három fő tevékenységet különböztet meg egymástól: játék, munka, tanulás. Az abszolút prioritást a játék kapja: „Közülük elsődleges és alapvető a játék, mely áthatja a gyerek egyéb tevékenységeit.” (Az Óvodai Nevelés Programja 1989, 9.) A tanulást sem csak szűken egy tevékenységgel használja, mert a lélektan tágra értelmezett fogalmát is használja, a gyermeki fejlődés, a

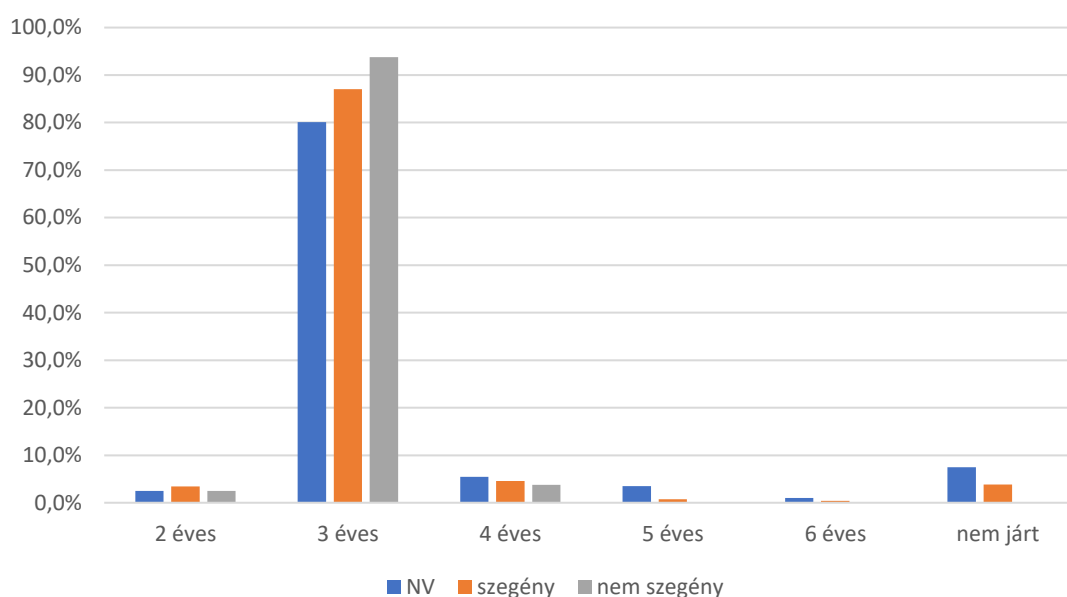
változás lényegének leírásához. „A gyerekek fejlődésében beálló változás a tágan értelmezett érés és tanulás együttes következménye.” Tehát most már nemcsak a szervezett tanulásra kell gondolni, mint a korábbi évtizedekben, amit oktatásnak neveztek, hanem a spontán helyzetek tanulási értékét is felfedezik¹⁵.

Az óvodáztatásra vonatkozó kérdés a 3-17 éves gyerekekre vonatkozott. A választ adók (N=543) mindösszesen 4,6 százaléka nem járt óvodába, azaz a vizsgált térségében az óvodáztatás csaknem teljes körűnek mondható. Jelentős többségük 5 éves kora előtt elkezdett óvodába járni. Az adatot árnyalja, hogy a 2015-ös tanévtől már hároméves kortól kötelező óvodába járni, míg korábban elég volt ötévesen beiratkozni – de akkor is a hatodik életévüket már óvodába járva kellett tölteni. A korhatár leszállítása éppen azért volt fontos, hogy mielőbb megkezdődhessen a hátrányos helyzetű gyerekek szociális és kulturális hiányosságainak pótlása, és az iskolakezdésre csökkenhessenek a diákok közötti óriási különbségek. A rászoruló családok számára emellett nagy segítség, hogy a gyermek ingyen étkezhet az óvodában.

A mintába került gyerekek jellemzően hároméves korukban kezdtek el óvodába járni (a teljes minta 85,1%-a). Csupán 14 gyermek esetében merült fel, hogy nem akkor vették fel őket óvodába, amikor kérték (a teljes minta 2,8%-a), közülük heten szegénynek, egy fő nem szegénynek, további hat fő pedig nem lett besorolva a jelen kutatás adatai alapján. Amennyiben a hároméves kort tartjuk a legideálisabbnak az óvodakezdésre, megállapíthatjuk, hogy a szegény gyerekek ebből a szempontból kissé később vannak a nem szegény társaikhoz képest: esetükben jellemzőbb az idősebb életkorban való kezdés, valamint a kimaradt óvodáztatás is. A hároméves koruk alatt beíratott gyerekek körében (összesen 16 fő) szintén a szegény gyerekek vannak felülreprezentálva – az alacsony esetszám miatt ez valószínűleg nem sokat jelent, de ha mégis, akkor itt az alulról nyitott óvodai csoportok kedvező hatása figyelhető meg.

¹⁵ Molnár Balázs, Pálfi Sándor, Szerepi Sándor, Vargáné Nagy Anikó: Kisgyermekkori nevelés Magyarországon. *Educatio* 2015/3. 121–128. pp

12. ábra: Az óvodakezdés életkora (%)

A gyerekek többsége hatévesen lépett ki az óvodából (45,2%), egynegyedük azonban 7 évesen (25,9%). A „visszatartás” a nem szegény gyerekek családjaira jobban jellemző (33,8%, szemben a szegények 25,2 %-os, és a nem besoroltak 23,4%-os arányával), ami a nem szegény családok jobb érdekérvényesítő képességére utal (az utóbbi években jelentős arányban tartják vissza a gyerekeket az óvodában a jobb érdekérvényesítő képességű szülők, azzal a nem is rejtett szándékkal, hogy „adjanak még egy évet” a nem igazán gyerekbarátnak tartott iskolarendszerbe való átlépés előtt). A megkérdezettek negyede az adatfelvétel pillanatában is óvodás volt (24,7).

17. táblázat: Az óvodáról alkotott vélemények a Kunhegyesi járásban (%)

	egyáltalán nem jellemző	inkább nem jellemző	inkább jellemző	teljesen jellemző
Jók a pedagógusok	0,4	0,4	16,9	82,3
A gyereket hátrányos megkülönböztetés éri	83,7	8,2	2,6	5,6
Partnernek tekintik a szülőket	0,9	0,4	24,2	74,5
Jó a gyerekközösség	0,9	3,5	20,8	74,9
Sok az erőszakos, verekedő gyerek	46,3	33,3	12,6	7,8
Túlzsúfoltak a csoportok	57,6	19,0	12,6	10,8
Az óvoda berendezése, eszközökkel való ellátottsága megfelelő	0,4	1,3	19,9	78,4
Magas a roma gyerekek aránya	7,9	31,1	39,9	21,1

Az óvodáról alkotott vélemények nem kifejezetten jók, inkább úgy mondhatnánk, hogy erősen a pozitívumok felé billen, de a válaszadók többsége nem tudott teljes elégedettséggel nyilatkozni ebben a kérdésben. Az óvoda által biztosított személyi feltételekről a szülők nagy többsége abszolút elégedettséggel nyilatkozott (82,3%), ahogy a tárgyi feltételek biztosítottságáról is (78,4%). Emellett viszont úgy tűnik, hogy az óvoda külső és belső okoknál fogva nem képes megfelelően reflektálni a szükségletekre (zsúfoltság és a gyermekek viselkedése), miközben a szülők nagy része szerint a gyermeküket nem éri, érte hátrányos megkülönböztetés. Meg kell jegyezni, hogy ezek a kérdések is nyitottak voltak az egészen nagy gyermekek szülei előtt is, azaz ezek az értékelések 15 év tapasztalatának a leképeződései.

A roma gyerekek „magas” arányát megkérdezték több, mint fele inkább/teljesen jellemzőnek találta. A kérdőív sajátosságai miatt nem tudjuk igazán jól értelmezni ezt az adatot, hiszen nem tudjuk megmondani, hogy a szülők mit gondoltak magasnak, és azt sem, hogy hogyan viszonyulnak ehhez a „magas arányhoz” – pl. tárgyilagosan, tényszerűen, vagy ellenérzéssel, feszültséggel.

Iskola

Jól megfigyelhető, hogy a gyermekek iskolakezdésének életkora országosan egyre későbbre tolódik, úgy a roma, mint a nem roma gyerekek esetében. Miközben 1990-ben a 7 évesen iskolába kerülő gyerekek aránya tíz százalék körüli volt, 2000-re ez az arány meghaladta a harminc százalékot¹⁶, míg mostanára az MTA TK Gyerekesély-kutató csoportjának egyes kiadványaiban található információ szerint meghaladja az ötven százalékot. A késői iskolakezdés eltérő hatás gyakorol a középosztály és az elszegényedett rétegek gyermekeire. A jobb anyagi körülmények között élő családokban ugyanis a gyermek számos fizetett szolgáltatást, különórát, fejlesztést igénybe vehet, és szinte biztosan az iskolarendszerben marad legalább addig, amíg a középfokú végzettségét megszerzi. Számukra az óvodában töltött plusz évek, ahogy fentebb is írtuk, az egyre inkább gyerekidegennek tartott közoktatástól való időleges mentesülésnek számít, amely alatt a gyermek érettebbé válik. Ezzel szemben a szegény családok gyerekei esetében a kései iskolakezdést magasabb arányban indukálja a fejlődés megkésettsége (melyen adott esetben az óvoda nem javított számottevően), és a lassabb fejlődést a szülők nem tudják kompenzálni sem saját erőből, sem vásárolt szolgáltatások révén – sem az óvodában, sem később. Emellett súlyos hatást gyakorol a tankötelezettség életkorának

¹⁶ Vágó I. (2005): Felfelé terjeszkedő óvodáztatás – stagnáló hozzáférs. *Educatio* 4. sz. 742–761. o.

csökkentése, ami rontja az általános iskola befejezésének esélyeit a hátrányos helyzetű gyermekek esetében.

Vizsgálatunkban a 6-17 éves gyerekek körében a késői iskolakezdés a járásban az országoshoz képest kedvezőbb arányokat képez le. A 7 évesen és később iskolába kerülő gyerekek aránya 44,3 százalék, ezen belül az iskolát későn kezdő szegény gyerekek aránya 45,7 százalék. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a megcsúszott iskolakezdés jelensége nem szelektív az anyagi helyzetet tekintve.

A kései iskolakezdés leggyakoribb oka a válaszadók szerint az, hogy a gyermek évvesztes volt (54,9% az összes későn kezdő közül). Gyanítható azonban, hogy a kifejezés a szülők tudatában nem csupán a valódi év veszteséget jelenti, hanem átfedi a többi okot is, és csak, mint tény szögeznek le, hogy a gyerek nem hatévesen kezdett az iskolában, tehát „évet veszített”. A későn kezdő gyerekek esetében a második legjellemzőbb ok a szülők kérése (25,7%) volt, amely a szegény családokban (17,8%) arányában alatta maradt a nem szegény családokban megfogalmazott igénynek (26,1%), és fele a be nem sorolt családok válaszarányának (37,5%). Az iskola érettlenség – mely véleményt vélhetően szakember vizsgálata alapozott meg, és a szülők erre hivatkozva jelölték be ezt a választ – a harmadik leggyakoribb okként összességében 7,6%-ot magyarázott, ezen belül a szegény gyerekeknél kétszer gyakrabban fordult elő, mint a nem szegényeknél (8,2% a 4,3%-kal szemben).

18. táblázat: Nehezített pályán. Az iskolai kudarcok előfordulása (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
Valamilyen probléma miatt most vagy régebben kiegészítő, felzárkóztató osztályba járt	7,4	2,5	3,2
Jelenleg vagy korábban magántanuló volt, vagy eltanácsolták valamelyik iskolából	4,1	1,0	0,0
Évet ismételt az általános iskolában	11,3	10,7	6,5

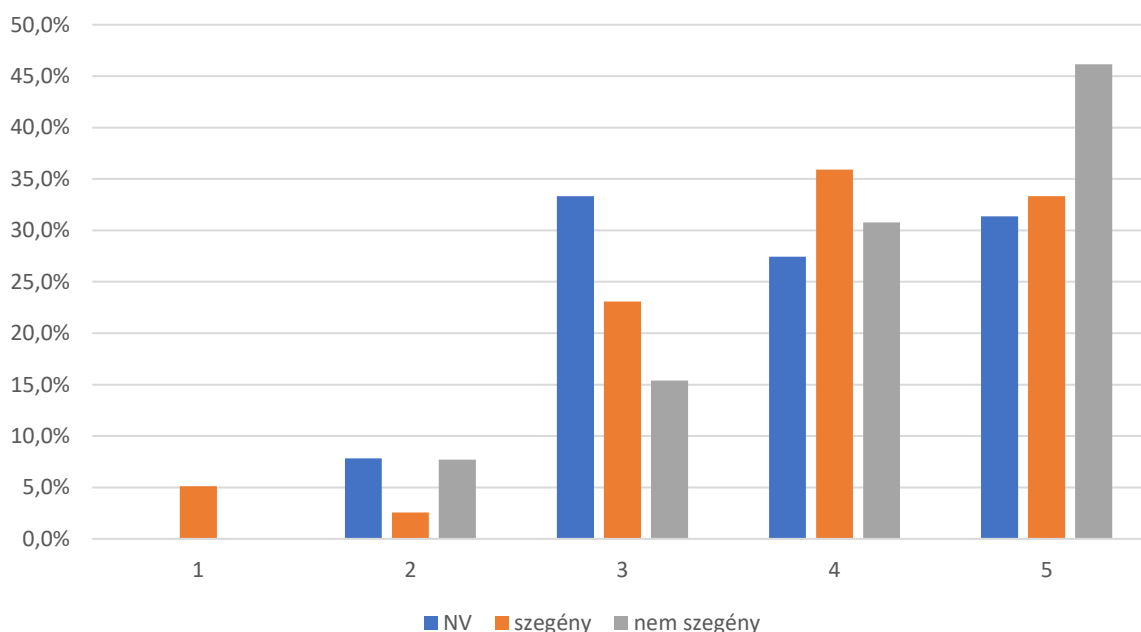
Iskolai kudarcokról a minta egészen kis része számolt be. Egyetlen jellegzetességként talán azt emelhetjük ki, hogy a szegény családok gyermekei esetében az évismétlés közel kétszer gyakrabban fordul elő, mint a nem szegény családoknál.

Arról, hogy a magántanulói státuszt ki kezdeményezte, csak tíz gyermek esetében nyilatkoztak, közülük 2 fő esetében a szülő kérése, a többi esetben szakértői javaslat mentén zajlott le a folyamat. Az évismétlés gyakoriságáról összesen 38 fő esetében kaptunk

információt. Több, mint felük a szegénynek definiált családok gyermeke, közülük 14 fő egyszer, 5 fő kétszer volt osztályismétlő (1 fő esetében ötszöri osztályismétlést tüntettek fel).

A tanulók legutóbbi év végi átlageredményére vonatkozó adatszolgáltatás nem tűnik teljesen korrektnek: mintha a szülők nem emlékeztek volna a pontos adatra (holott az adatfelvétel nyáron zajlott, nem sokkal a bizonyítványosztást követően), nem a szokott tört értékkel, hanem egész számokkal válaszoltak. Ezt figyelembe kell venni az eredmények értelmezésekor. Ezen belül az iskolai osztályzatok terén a szegény tanulók inkább közepes-jó, a nem szegény tanulók jó-jeles átlagról számoltak be.

13. ábra: A tanulók legutóbbi év végi átlageredménye (%)

Az iskolai tantervek szerint vizsgálva nem találtunk különbséget a szegény és nem szegény gyerekek között. A magasabb minőségű (vagy annak tartott), jobb továbbtanulási esélyekkel kecsegtető tagozatos osztályokba nem járnak gyerekek (az adatokból nem derül ki, hogy van-e ilyen osztály elérhető a lakóközrzetekben, vagy az elenyésző válaszok tévesek, és tagozatosként pl. gyógypedagógiai osztályt jelöltek).

A gyermekek többsége egyébként a körzeti iskolába jár (82,9%). Még azok közül is viszonylag kevesen válaszoltak az okot firtató kérdésre, akik gyerekek nem a körzeti iskolába jár, de annyi megállapítható, hogy az iskolaválasztás háttérében jellemzően az iskola szülők általi minősítése áll (a körzeti iskola leminősítése, vagy a választott iskola felminősítése). A

körzeten kívüli iskolaválasztás leggyakoribb oka tehát a szegényeknél a konfliktusos kapcsolat a körzeti iskolával, de mivel az egyes okokat igen kevesen nevezték meg (nyílt kérdés volt, a válaszok nagy variációt mutatnak), ez az információ nem igazán megbízható. Néhányan ráadásul félreértelmezték a kérdést, és a gyermek középiskolai továbbtanulását, konkrét szakma tanulását nevezték meg indokként.

19. táblázat: Milyen tantervű osztályba jár? (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
normál	97,9	98,5	98,4
gyógypedagógiai	1,4	1,0	1,6
nemzetiségi	0,0	0,0	0,0
tagozatos	0,7	0,5	0,0

A Híd-programban a válaszadók elenyésző hányada, csupán 12 fő vesz részt (a szegény gyerekek 4,1%-a, a nem szegény gyerekek 1,6%-a).

Az iskolai étkeztetést a gyerekek nagyobb része igénybe veszi (77,4%), valamivel több szegény (75,3%), mint nem szegény (67,8%). A szegény gyerekek fele az iskolai étkeztetést szünidőben is igénybe veszi (49,7%), míg az erre rászoruló aránya a nem szegény gyerekek esetében valamivel kisebb, de azért nem elhanyagolható mértékű (33,9%). A részeges és teljes étkezési támogatás igénybevételének adatait áttekintve pedig nem csupán az rajzolódik ki, hogy a szegény családok zöme (71,9%) olyan alacsony nívón tudja biztosítani a mindennapi létfenntartás szükségleteit, hogy teljességgel mentesül az étkezési térítési díj megfizetése alól, a többiek fele részének (15,1%) pedig csak részben kell fizetnie, hanem az is, hogy a mediánjövedelem 60 százalékánál meghúzott szegénységi küszöb felett élők – azaz akiket a kutatásunkban az érvényben lévő standardok alapján „nem szegénynek” kategorizáltunk, valójában felerészben ugyancsak súlyosan nélkülöző családokat takar (véltetően ők a szegénységi küszöb felett, de a létminimum alatt élők), hiszen nem kell fizetniük az étkezésért (50,0%), további ötödük pedig a nélkülözésnek enyhébb fokán él ugyan, mégis olyan helyzetben, hogy a jelen szűkmarkú szociálpolitika mellett is részleges támogatásra jogosultak (22,2%; ők az un. „társadalmi minimum” alatt élők). Ebből egyébként az is következik, hogy a „szegénynek” és „nem szegénynek” kategorizált csoport közti különbségek zöméért ez utóbbi csoport harmadát kitevő, valóságosan sem szegény kisebbség kimagasló élethelyzetével, vagy a szegényeken belül található, nem kis mértékű mélyszegények eltérő helyzetével indokolható.

20. táblázat: Mennyit fizetnek az iskolai étkeztetésért? (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
A teljes összeget fizetik	23,7	13,0	27,8
Egy részét fizetik	22,6	15,1	22,2
Semmit sem fizetnek	53,8	71,9	50,0

Az iskolákról alkotott véleményt ugyanazzal a kérdéssorral vizsgáltuk, mint az óvodák esetében. Itt is hasonló eredmény született – egy nem teljesen pozitív, de azért túlnyomóan kedvező képet festettek elénk a szülők. Emellett, ahogy általában az ehhez hasonló vizsgálatokban, az iskolával szemben már kritikusabbak a szülők, mint ahogy azt az óvodával szemben tették. Legerősebb kritikát az iskolai közegben tapasztalható agresszivitással szemben fogalmazták meg, de érdemes lesz a fejlesztési folyamatban figyelmet fordítani a mindazon területekre, ahol a két, nem megfelelő minősítést összességben legalább a minta 15-20 százaléka választotta (iskolai erőszak, zsúfoltság).

21. táblázat: Az iskoláról alkotott vélemények a Kunhegyesi járásban (%)

	egyáltalán nem jellemző	inkább nem jellemző	inkább jellemző	teljesen jellemző
Jók a pedagógusok	1,5	2,0	22,8	73,7
A gyereket hátrányos megkülönböztetés éri	80,8	8,6	3,3	7,3
Partnernek tekintik a szülőket	3,3	3,6	22,4	70,7
Jó a gyerekközösség	3,8	4,6	29,3	62,2
Sok az erőszakos, verekedő gyerek	39,9	32,3	13,5	14,2
Túlzsúfoltak az osztályok	50,3	27,0	9,7	13,0
Jó az oktatás minősége	2,3	3,8	27,2	66,8
Az iskola berendezése, eszközökkel való ellátottsága megfelelő	1,3	1,5	22,5	74,7

A szülői várakozás, elvárás gyermekeik iskolai és tágabban értelmezett jövőjét tekintve kifejezetten erős dimenziója a gyermek – családi kultúrában formálódó – kilátásait tekintve. A gyermek jövőképét, illetve törekvéseit, aspirációit és motivációit mind a négy szocializációs

közeg befolyásolja (család, iskola, kortársak, média), de a szülői vélekedés mintaátadó szerepe talán minden más elemnél fontosabb.

Amennyiben az elfogadható iskolai végzettség határát a szakiskolai végzettség megszerzésénél húzzuk meg¹⁷, akkor is nyilvánvalóvá válik, hogy a szegény családok egy meghatározó kisebbsége a teljes kilátástalanságban él, oly mértékű nyomorban, ahonnan egyáltalán nem észlelhető a gyermek iskolai végzettségének az a tudományos és szakmai tényekkel leírható hatása, hogy kivezet(het) a szegénységből. A szegény szülők 8 százalékanak ez elvárása alatta marad mindenféle „esélyegyenlőségi küszöbnek” – márpedig, ha a szülők csak az általános iskola elvégzését, vagy még azt sem várják el gyermeküktől, akkor ezekkel a gyerekekkel igen nehéz, csaknem lehetetlen sikert elérni az iskolában.

Figyelemre méltó a gyermekek iskolai végzettségével kapcsolatos várakozások másik „vége”, ahol a szegény szülők közel negyven százaléka, a nem szegény szülők csaknem kétharmada nyilatkozott úgy, hogy azt várja – vagy azt szeretné –, hogy a gyermeke felsőfokú végzettséget szerezzen. Mindamellett, hogy az efféle célkitűzések kívánatosak lehetnek, felmerül a kérdés, mennyiben reális az egyes családokban ez az elvárás.

22. táblázat: A szülők várakozása gyermekük jövőbeni iskolai végzettségéről (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
kevesebb, mint 8 osztály	0,0	0,6	0,0
8 osztály	2,3	7,4	2,1
szakiskola	16,7	13,5	10,6
szakközépiskola	22,7	16,1	8,5
gimnázium	25,9	26,4	7,4
felsőfok	32,4	36,0	71,3

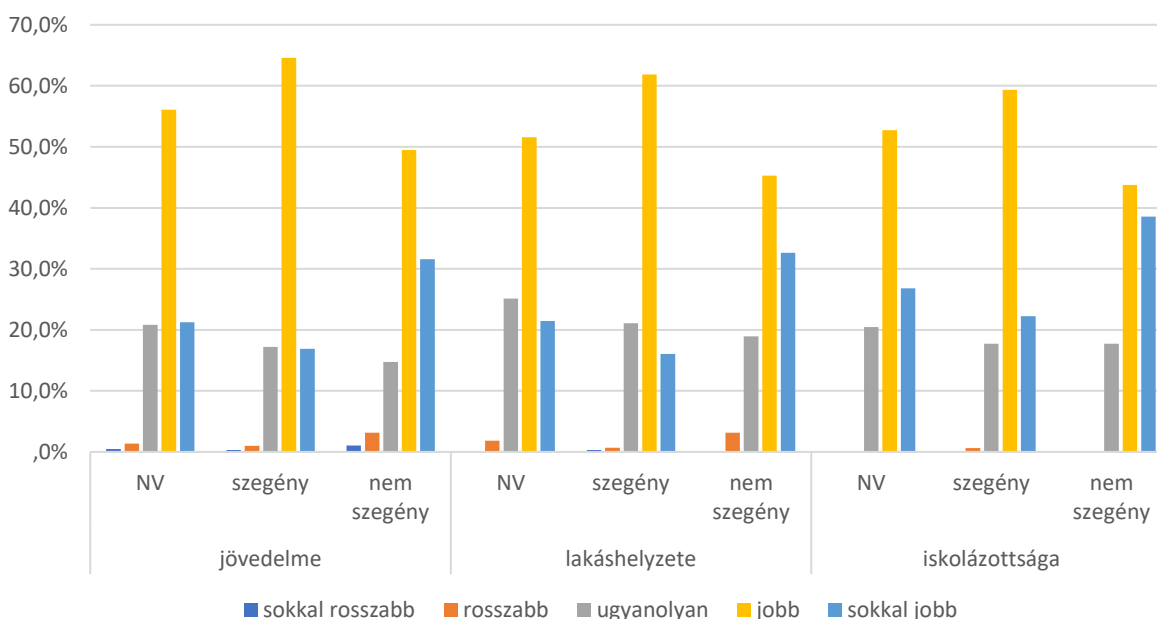
A jövőbeli várakozások mutatják meg igen szépen a szegény családok „békaperspektíváját”. Arra a kérdésre, hogy mit gondolnak gyermekük hozzájuk viszonyított helyzetéről, milyen lesz, amikor majd 20 éves lesz, mindhárom dimenzióban (jövedelmi viszonyok, lakásviszonyok, iskolázottság) a többség valamilyen szinten jobbnak ítéli meg gyermekük jövőbeni szituációit. A gyermekek jövőjére vonatkozó várakozásokról érdemes megemlíteni, hogy az a természetes,

¹⁷ Ez a „küszöb” azonban vitatható, hiszen a hazai adatok arra utalnak, hogy a szakképzési rendszerünk elavult, kontraproduktív, és a tanulók egy részének az iskolaelhagyás után nem biztosítja a társadalmi integrációt, ehelyett a „dolgozó szegények” táborát növeli. Emellett a szakiskolai rendszert jellemzi leginkább a lemorzsolódás, azaz a tanulmányok idő előtti feladása.

ha minden szülő úgy véli, legalább egy picit jobb helyzetben lesznek a gyermekeik, mint jelenleg ők – hiszen ez adja meg azt a kellő motivációt a családi élet és a gazdasági funkciók fenntartására, hogy nem csupán a jelenlegi igények kielégítésért dolgoznak, de a gyermekek jövőjéért is. Ebből a szempontból az a várakozás, miszerint a gyerekek jövője ugyanolyan lesz, mint a szülőké, kissé depresszív, motivációhiányos, nem is beszélve arról az estehőségről, hogy a gyerek jövőjét rosszabbnak vélik.

A szegény és nem szegény családok között nem sok különbség található abban, hogy a negatív jövőkép alapvetően nem jellemző rájuk (ritkán fordul elő ilyen várakozás). Abban is hasonlítanak, hogy a hatodik véli úgy, hogy jövedelmi viszonyokat és iskolázottságukat tekintve ugyanolyan helyzetben lesznek a gyerekek, mint ők – ugyanezt a jövőbeni lakáshelyzetről a megkérdezettek ötöde hiszi. Ezzel szemben a pozitív – tehát a család harmonikusabb funkcionálásához szükséges – jövőképben már jól körvonalazódik a különbség: a nem szegény családok körében kétszeres arányban jelenik meg a legpozitívabb várakozás a szegény családokhoz képest.

14. ábra: A szülők várakozása gyermekük jövőbeni (20 éves kori) helyzetéről (%)

A GYERMEKEK SZÜKSÉGLETEINEK KIELÉGÍTETTSÉGE

A gyermekszegénység és a gyermekek jól-létének mértéke részben az anyagi erőforrások nagyságától függ, részben a jól-lét nem-anyagi dimenzióitól (iskolázottság, egészség, családi környezet, társadalmi részvétel stb.). Az előbbi tényezőt, az anyagi jólétet azonban nem csak a

jövedelmi szegénységgel mérhetjük, de az anyagi javakkal való ellátottsággal is. Korábbi kutatások¹⁸ kimutatták, hogy a szegénységben élő családok (is) igyekeznek anyagi lehetőségeiken felül kielégíteni gyermekeik szükségleteit, még ha emiatt a család többi tagjának kevesebb is jut. A gyermekszegénységről és annak természetéről alkotott képet ezért árnyalja, ha azt is megnézzük, hogy milyen mértékű a gyermekek anyagi okokból történő nélkülözése a gyermekekhez kapcsolódó javak, jószágcsoporthoz tartozó területén.

Fejlesztési szükségletek

Ahogy az elemzés egy korábbi szakaszában is írtuk, a jövedelmi szegénység nem csak azáltal fejt ki hatását, hogy a családok nem képesek kielégíteni alapvető fogyasztási szükségleteiket sem, hanem azáltal is, hogy nincsen erejük (forrásuk) arra, hogy kompenzálják a hiányzó és/vagy elégtelen társadalmi szolgáltatásokból fakadó hiányosságokat. Emellett a szegénység önmagában fokozza annak az esélyét, hogy a gyermek ezekre a szolgáltatásokra rászoruljon. Azaz kialakul egyfajta ördögi kör, miszerint minél szegényebb családba születik valaki, annál nagyobb az esélye annak, hogy valamilyen sérüléssel, diszfunkcióval, elmaradt-megkésett fejlődéssel kell szembesülnie, ezáltal annál fokozottabb szükségletek nyilvánulnak meg ezen a téren, de éppen a szegénység miatt csökken a képessége, hogy ezeket a szolgáltatásokat igénybe vegye, amennyiben elégséges módon léteznek (információhiány, együttműködés zavarai, utazás megoldatlansága, kiegészítő eszközök megvásárlása), vagy piaci alapon kompenzálja, amennyiben azok nem, vagy nem elégséges módon működnek.

A kutatásban látható, hogy a minta hatodánál szükség volt valamilyen szakember által javasolt fejlesztésre (17,7% a szegény és 16,5% a nem szegény gyerek esetében). Ez az arány magasabb, mint ahányuk esetében összességében megállapították a szükségletet (BTM és SNI). A különbség talán az iskola által kínált fejlesztőfoglalkozásokból adódik?

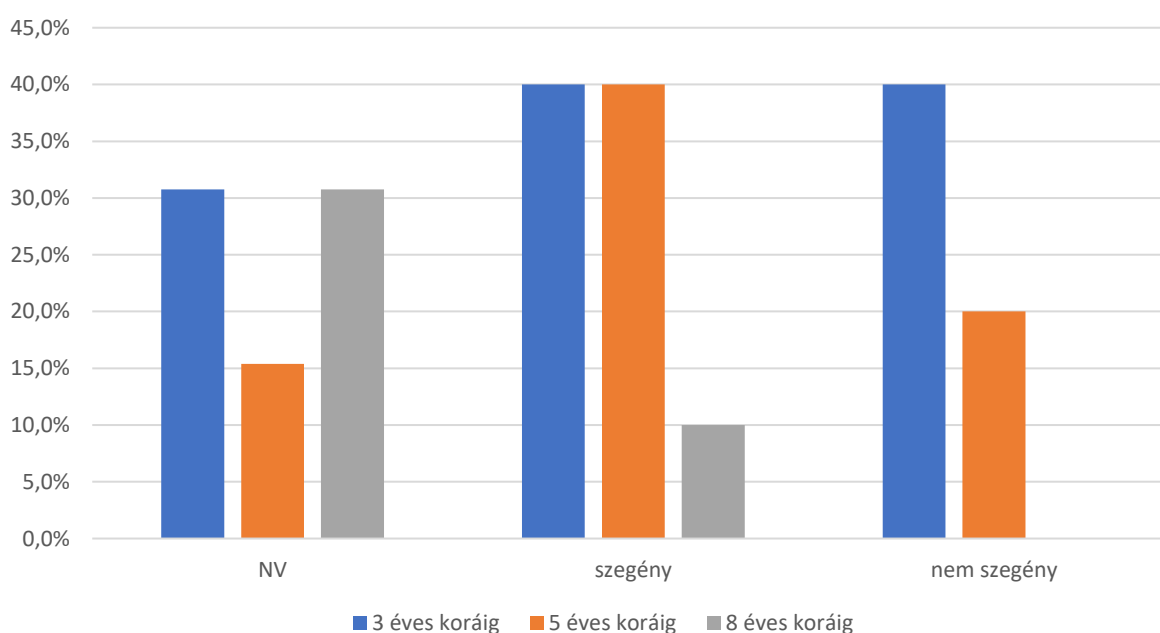
¹⁸ KSH (2010): A jövedelmen kívüli tényezőkben megnyilvánuló gyermekszegénység és kirekesztődés.

23. táblázat: A járásban élő gyermekek megállapított fejlesztési szükségletei (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
Megállapított-e szakértői bizottság a gyermeknél beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget (BTM)?	7,2%	5,7%	5,0%
Sajátos nevelési igényű-e gyermeke (SNI)?	6,8%	7,3%	6,0%
Jár-e/járt-e a gyerek valamilyen szakember által javasolt fejlesztésre (pl. gyógytorna, fejlesztő torna, logopédiai, gyógypedagógiai, pszichológiai fejlesztés stb.)?	17,3%	17,7%	16,5%

Érdemes megjegyezni, hogy az SNI diagnózist a diagnosztizált szegény gyerekek nagyobb arányban kapták meg öt éves koruk előtt, ugyanakkor az adatok jelentőségét erősen csökkenti, hogy a kérdésre 20 szegény és 5 nem szegény gyermek esetében érkezett válasz a jövedelmi viszonyai alapján nem besorolható család 13 gyermeke mellett.

15. ábra: A sajátos nevelési igény diagnosztizálása és az életkor összefüggése (%)

Azok körében, akik valamilyen fejlesztést igénybe vesznek, legnagyobb számban a logopédiai fejlesztés szükségessége merült fel (az alacsony esetszámok miatt itt nem számoltunk arányokat, százalékot). Erre a szegény gyermekek körében sokkal nagyobb igény mutatkozott, mint a nem szegény gyerekek esetében. Ezt követi a gyógypedagógus, fejlesztőpedagógus, a

korrepetálás és a pszichológus igénybevétele. Ezen kategóriák esetében a szegény gyerekek körében találunk lényegesen magasabb igényeket találtunk. Érdekes, hogy az iskolai kudarcok és nehézségek mellett (amelyről az elemzés korábbi szakaszában tettünk említést) igen alacsonynak tűnik a leginkább adekvát beavatkozási mód, a korrepetálás, amely ráadásul nem csak iskolai közegben valósulhat meg, de a tanodák szolgáltatási kínálatában is központi helyet foglal el.

24. táblázat: Konkrét fejlesztések (fő)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
gyógytorna	12	7	10
fejlesztő torna / mozgásterápia	4	4	5
logopédus	20	36	5
konduktor	0	0	0
pszichológus	8	14	1
gyógypedagógus, fejlesztőpedagógus	6	22	6
korrepetálás jellegű fejlesztés	6	13	3

Alapvető javak

Az alapvető javak a gyermeki szükségleteknek megfelelően három főbb kategóriába sorolhatók:

- Alapvető fizikai és biológiai szükségletek: megfelelő étkezés, ruházat
- Oktatási-kognitív szükségletek: tanuláshoz megfelelő hely, könyv, játékok, szabadidős programok
- Társas kapcsolatok és emocionális szükségletek: családi és közösségi programok

Ebből a jelen felmérés során alkalmazott kérdőív csak ez utóbbi kettőre fókuszál, így sajnos a fizikai-biológiai szükségletek terén megmutatkozó fejlesztések indokoltaságáról nem tudunk mit mondani. A társas-emocionális szükségleteket fentebb már elemeztük (mesélés-mondókázás-játék, közös programok, beszélgetés), az oktatási-kognitív szükségletekre adott szülői válaszok, a család által biztosított javak elemzésére pedig most kerítünk sort.

25. táblázat: Azon gyermekek aránya, aki számára biztosítottak az egyes javak (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
megfelelő hely tanulásra, házi feladat elkészítésére	94,4%	96,4%	100,0%
íróasztal	87,7%	91,4%	98,7%
minden, az iskola/óvoda által elvárt felszerelés	95,6%	95,9%	98,7%
rendszeres szabadidős tevékenységben való részvétel (pl. sportolási lehetőség, ifjúsági programok)	79,6%	76,5%	94,7%
fizetős iskolai kirándulásokon és programokon való részvétel	67,5%	71,4%	88,2%
ingyenes különóra, foglalkozás (nyelv, zene, tánc, fejlesztő foglalkozás, sport stb.)	55,6%	57,4%	77,6%
a család által fizetett különóra, foglalkozás (nyelv, zene, tánc, fejlesztő foglalkozás, sport stb.)	35,8%	27,8%	58,1%
zsebpénz	67,9%	66,2%	68,0%

A legfontosabb oktatási-kognitív szükségletek terén nem mutatkozik lényeges hiány: ha az általános képet nézzük, szinte mindenkinek biztosított a megfelelő hely a tanulásra, néhány kivételtől eltekintve a gyerekeknek megvannak az iskolában szükséges tanszerei, legtöbbjüknek van íróasztala is.

A különórák tekintetében az ingyenes lehetőségek igénybevétele a szegények felére, a nem szegények kétharmadára jellemző. Ugyanakkor a fizetős lehetőségekkel a szegény családok közel kicsit több, mint negyede, a nem szegények több, mint fele képes élni – legalábbis a szülői beszámolók szerint.

Ha az anyagi depriváció – azaz a javak hiánya – kapcsán az indokokat nézzük, akkor meglehetősen zavarba ejtő képet találunk: pl. azt látjuk, hogy az ingyenes foglalkozás esetén is 21 szegénynek kategorizált családban arra hivatkoznak, hogy nem engedhetik meg maguknak. Ha ezen felülemelkedünk, azt látjuk, hogy a fizikai feltételeket anyagi körülményeiktől függetlenül minden család igyekszik biztosítani (megfelelő hely, íróasztal, felszerelés), a többi feltétel esetén viszont a szegény családoknál rendre megjelenik egy 50-80 fős kontingens, amelyik ezeket anyagi vagy más okra hivatkozva nem biztosítja a gyermeknek.

EGÉSZSÉG

Bár ismeretesek a szegénység és az egészségi állapot széles körű összefüggései, a vizsgálat nem tért ki ennek részletes feltárására, így a Kunhegyesi járásban megvalósuló felmérésben csak a rizikómagatartásról kaptunk némi képet.

A szülők – függetlenül attól, hogy szegény vagy nem szegény háztartásban élnek-e –, javarészt úgy látják, hogy a drogprobléma, illetve a túlzott alkoholfogyasztás egyáltalán nem (71,7-79,4%) vagy inkább nem (14,7-17,5%) jellemző gyermekeik iskolai közegére. Ez viszonylag kis különbséget jelent a szegény/nem szegény családok között, és azt sem tudjuk megmondani, hogy a jelenség hátterében a szülők eltérő problémaészlelése áll-e (szülők tisztánlátása vs. tájékozatlansága), vagy a kérdés tartalma („Mennyire jellemző az **iskolában** a drogprobléma, túlzott alkoholfogyasztás a gyerekek között?” – azaz a nem iskolai szerhasználatot nem számították ide) áll-e. Ugyanis egészen bizonyos, számos kutatás és tereptapasztalat egybevágó eredményére alapozva, hogy a vidéki településeken, különösen az ország keleti és észak-keleti megyéiben komoly probléma az új pszichoaktív szerek (ÚPSZ) megjelenése, valamint azok fiatalok és gyerekek általi kipróbálásszerű, vagy akár rendszeres fogyasztása.

Emellett a dohányzási és alkoholfogyasztási szokásokat tekintve is igen alacsony a szülői percepció mértéke.

26. táblázat: A gyermekek dohányzási és alkoholfogyasztási szokásai a szülők véleménye szerint (%)

	nem besorolt	szegény	nem szegény
alkalmi dohányzó	6,5	5,3	1,3
rendszeres dohányzó	3,0	2,2	0,0
alkalmi alkoholfogyasztó	8,3	4,5	0,0
rendszeres alkoholfogyasztó	0,0	0,4	0,0

Amennyiben párhuzamba állítjuk a hazai nagymintás ifjúságkutatások (Magyar Ifjúság, HBSC, ESPAD) és az ismertebb helyi kutatások (Nyíregyháza, Szeged, Szolnok) adataival, az alapos gyanút megerősíthetjük arra nézvést, hogy a Kunhegyesi járás mintájába került szülők jelentősen alulbecsülik a problémát – vagy elég jó képet alkotnak a másutt mintegy négynyolcszáz százalékkal gyakrabban megjelenő rizikómagatartási tendenciákról, de arról

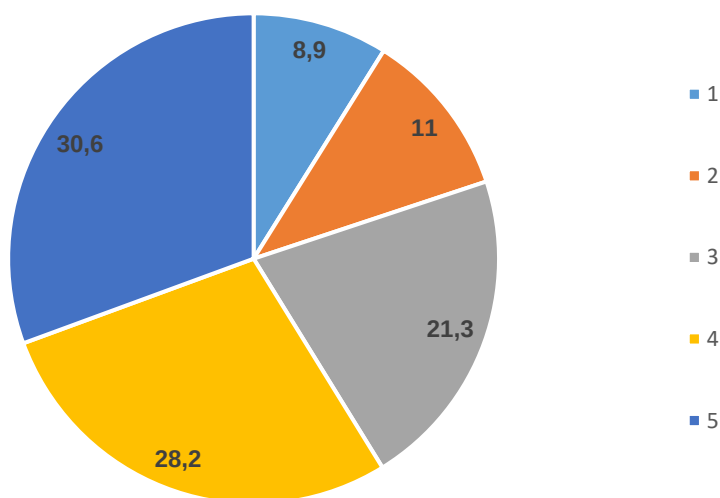
kedvezőbb benyomást szerettek volna tenni a kérdezőbiztosokban. Összehasonlításképp a „Nyíregyháza Ifjúsága 2015” vizsgálat 15-18 éves korú megkérdezetteinek közel 40 százaléka számolt be arról, legalább egy ismerőse droghasználó. A vizsgálatokban nagymértékű dohányzást tártak fel, és az alkalmankénti alkoholfogyasztás nagyobb aránya mellett a rendszeresen lerészegedők aránya is a megkérdezettek ötödét szokta kitenni.

Van azonban ellenérv is, hiszen az ifjúságkutatások célcsoportja, és a gyerekesély-kutatások célcsoportja csak kis részben fedi át egymást, mivel a gyerekesély-kutatások mintájába – ahogy Kunhegyes és körzetében is – nagy számban kerülnek 14 év alattiak.

A TELEPÜLÉSSSEL KAPCSOLATOS VÉLEMÉNYEK

A megkérdezettek 66,7-a él születése óta az adott településen. 83,3%-uk 2000 után költözött a településre. 10,9% azok aránya, akik már a rendszerváltás előtt is az adott településen éltek. A válaszadók 39,9%-a él 2011 óta a településen. A településhez való viszonyt egy 1-5-ig tartó skálán mértük, ahol az 1-es azt jelenti, hogy a megkérdezett egyáltalán nem szeret az adott településen élni, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon szeret ott élni. A településhez való viszony meghatározza, hogy mennyire lehet közösségfejlesztést végezni egy adott településen. A pozitív viszony, elköteleződést, tenni akarást feltételez. Az alábbi 16. ábrán jól látható, hogy a megkérdezettek jelentős része szeret vagy nagyon szeret az adott településen élni (28,2% és 30,6%) és 8,9%-uk mondta azt, hogy egyáltalán nem szeret ott élni.

16. ábra: „Mennyire szeret ezen a településen lakni, ahol most él?”

Az elköltözést a megkérdezettek ötöde (19,9%) fontolgatja, és akik mennének, azok jellemzően 10 éven belül szeretnék elköltözni. A térbeli mobilitás, a költözések célja elsősorban a járáson kívüli város (41,7%)

A kérdőíves adatfelvétel során a háztartásokra vonatkozó kérdőív utolsó részében nyitott kérdés formájában arról kérdeztük a járásban élőket, hogy mit tartanak jónak és előnyösnek az adott településen a gyerekek szempontjából. A kérdésre adott válaszok feldolgozása jó kiindulópontként szolgálat a jövőbeli tervezéseknek.

A nyitott kérdésre a megkérdezettek 75,6%-a válaszolt, a továbbiakban az ő válaszaikat részletezzük településenként.

Abádszalók (n=72): általában a település csendességét, nyugalmit, a gyerekeknek a szabadidő eltöltését szolgáló játszóterek nevelési intézmények meglétét, annak színvonalát emelték ki a válaszadók. Fontosak a fejlesztések az itt élők számára, látják, hogy fejlődik a település és a fejlesztések sok esetben elérik a gyerekeket, családokat is. Fontosnak tartják azt, hogy helyben van az iskola és lehetőség van tanuszoda használatára is. Jelentős volt a település, mint tiszta, nyugodt, biztonságos közeg említése.

Lakókörnyezet

- adott a gyermekek közösségi fejlődése, jó a közösség
- közel vannak a rokonok
- biztonságos, jó levegőjű település
- csendes környék, csendes utcák, nyugodt környezet, nincs bűnözés
- jó a közlekedés, nincs nagy forgalom, nyugodtan lehet sétálni
- minden közel van (iskola, óvoda, játszótér)

Infrastruktúra

- helyben van általános iskola, óvoda vannak lehetőségek, jó az infrastruktúra
- van uszoda
- van játszótér

Szolgáltatások

- van egészségügyi ellátás
- az óvodai, iskolai nevelés, oktatás színvonala megfelelő
- van családi nap, „falunap”
- vannak megfelelő szórakozási lehetőségek, programok

Kunhegyes (n=68): a válaszadók általában a gyerekeknek szóló ellátások biztosítását emelték ki, illetve néhány szolgáltatás meglétét. Jelentős volt a település, mint tiszta, nyugodt, biztonságos közeg említése.

Lakókörnyezet

- csendes település, nincsenek veszélynek kitéve
- mindenki ismer mindenkit, biztonságos a gyerekek kiengedése
- jó a levegő, természet közelsége

Infrastruktúra

- iskola, óvoda van a településen
- van játszótér, ami nagyon fontos a gyerekeknek, mert önálló mozgásterük van, szabadon játszhatnak, van dínópark számukra

Szolgáltatások

- vannak foglalkozások a gyerekeknek
- orvosi ellátás
- gyógyszertár
- van falunap és más rendezvények

Tiszabura (n=17): a településen élő válaszadók elsősorban a gyerekeknek biztosított óvodai, iskolai ellátást, infrastrukturális felszereltségét, közelségét emelték ki. Fontosak számukra a fejlesztések, pozitívnak tartják az iskolában a sportolási lehetőségek biztosítását. Többen említették a drog terjedését, illetve a számtalan kóbor kutya „problémáját”.

Lakókörnyezet:

- csend és nyugalom van a településen

Infrastruktúra

- sok fejlesztés történt és újak is kezdődnek

Szolgáltatás

- megfelelő és színvonalas óvoda, iskolai ellátás

Tiszagyenda (n=12): a megkérdezettek a településen biztosított óvodai, iskolai ellátás fontosságát emelték ki. Fontosak számukra a fejlesztések, pozitívnak tartják, hogy van

közösségi tér, illetve megjelent a különböző típusú támogatások fontossága is (ingyenes étkeztetés).

Lakókörnyezet

- nyugodt környezet, biztonságos település
- csendes környék
- minden elérhető gyalog

Infrastruktúra

- van iskola, óvoda megfelelő felszereltséggel

Szolgáltatások

- óvoda, iskola

Tiszaroff (n=24): a válaszadók a gyerekek számára nyújtott szolgáltatásokon kívül többször kiemelték a település békességét, biztonságát, a környezet szépségét, a természet közelségét.

Lakókörnyezet

- az emberek figyelnek egymásra, mindenki ismer mindenkit
- biztonságos környék, csendes, nyugodt település

Infrastruktúra

- folyamatos fejlődés, fejlesztések (pl. óvoda, iskola, játszótér)

Szolgáltatások

- óvoda, iskola

Tomajmonostora (n=13): a válaszadók leginkább a település csendességét, a biztonságos környezetet emelték ki.

Lakókörnyezet

- biztonságos, csendes, tiszta környezet
- tiszta levegő
- kis település, családi hangulat, ismerik egymást az emberek
- „nincs kisebbség”, „nem laknak romák”

Infrastruktúra

- jó közbiztonság, nem forgalmas

Szolgáltatások

- jó egészségügyi ellátás, orvos
- óvoda, iskola

A kutatás során megkérdezett járási lakosoknak lehetőségük volt arra is, hogy elmondják milyen hiányosságokat észlelnek településükön, mire lenne szükség ahhoz, hogy az ott élő gyermekeknek jobb legyen a helyzetük. A válaszokat itt is településenként mutatjuk be. A kérdésre a megkérdezettek 75,6%-a (N=249) válaszolt.

Abádszalók (n=86) a legfontosabb fejlesztendő területeknek a különböző szabadidő eltöltési lehetőségeket tartották a megkérdezettek, ezen kívül több infrastruktúrával kapcsolatos fejlesztés szükségességét is megfogalmazták. Többben mutattak rá a munkahely hiányára.

Hiányosságok, fejlesztendő területek

Szabadidő eltöltése

- nincs közösségi élet
- nincs sportolásra lehetőség lehetőségek (sportpálya, konditerem)
- nincs szórakozási lehetőség kulturális programok (színház, mozi)
- a 10 év felettieknek szükség lenne megfelelő szabadidő parkra
- nyári szünetben szükség lenne táborozási lehetőségekre

Infrastruktúra fejlesztése

- tovább lehetne fejleszteni a sportolási lehetőségeket, délutáni sportfoglalkozások megszervezése
- biztonságos közlekedés
- iskolák, óvodák felújítása
- középfokú oktatási intézmény megszervezése
- járdák, kerékpárút kiépítése, javítása
- játszótér kialakítása, felújítása
- zebrák kialakítása
- munkalehetőségek, munkahely kialakítása

Szolgáltatások javítása

- javítani lehetne a vásárlási lehetőségeken
- bébiszitter, játszóház
- gyerekek zenei fejlesztése
- több gyerekprogram kellene
- több foglalkozás, délutáni foglalkozás, fejlesztés kellene
- több közös gyermekprogram kellene
- nincs konditerem

- a beteg gyermekek fejlesztése nem megoldott
- munkahelyteremtés

Kunhegyes (n=72): a válaszadók a szolgáltatások és az infrastruktúra fejlesztését fogalmazták meg, illetve a szórakozási lehetőségek hiányát, a gyerekprogramok fejlesztését, bővítését. Többen mutattak rá a munkahely hiányára, vagy nem a településen meglétére, így a szülőknek sokat kell utazni amivel a gyerektől „veszi el” az időt

Szabadidő eltöltése

- nincs a fiataloknak szórakozási lehetősége
- nincs mozi
- nincs közösségi élet

Infrastruktúra

- jól felszerelt, biztonságos játszótér
- játszóház kialakítása
- kerékpárút kialakítása
- autóbuszjáratok sűrítése
- több járda, zebra

Szolgáltatások

- beltéri foglalkoztató terem
- játszóház
- bölcsőde megszervezése
- uszoda
- több gyerekfoglalkozás
- hiányzik a lányfoci
- ingyenes délutáni (sport)foglalkozások
- gyermekeknek megfelelő programok szervezése
- fejlesztő programok, szabadidős, szabadtéri programok
- javítani lehetne az oktatás színvonalát (pedagógushiány)
- közösségi programok szervezése
- nincs kórház
- munkahelyteremtés

Tiszbabura (n=50): a válaszadók a szolgáltatások és az infrastruktúra fejlesztését fogalmazták meg, illetve a szórakozási lehetőségek, bölcsőde, játszótér hiányát. Többen kiemelték a közbiztonság javítását, többen igényelték a magasabb, több rendőri jelenlétet.

Szabadidő eltöltése

- nincs a fiataloknak szórakozási lehetősége

Infrastruktúra

- jól felszerelt, biztonságos játszótér
- térfigyelő kamera
- munkahelyteremtés

Szolgáltatások

- bölcsőde

Tiszagyenda (n=11): a válaszadók megfogalmazták a már meglévő szolgáltatások fejlesztését, illetve a nem meglévő szolgáltatások kialakításának igényét. Többen említették az ivóvíz rossz minőségét.

Infrastruktúra

- bölcsőde
- ivóvíz minőségének javítása
- munkahelyteremtés
- több támogatás a vállalkozóknak

Szolgáltatás

- játszótér kialakítása
- fagyizó kellene
- ingyenes internet
- iskolai agresszió kezelése
- bölcsőde
- az óvodában korosztályonként külön csoportok szervezése
- szigorúbb fegyelem az iskolában
- kulturált szórakozási lehetőség a fiataloknak

Tiszaroff (n=24): a válaszadók szerint komoly fejlesztésekre lenne szükség a gyerekeknek nyújtott szabadidős lehetőségek. Többen fogalmazták meg a programok hiányát. A lakosok hiányolják a közösségi terek, parkok által nyújtható kapcsolódási lehetőségeket, a kulturált szabadidős programokat minden korosztály számára.

Szabadidős programok:

- sportprogramok

Infrastruktúra

- munkahely teremtés

Szolgáltatások fejlesztése

- idegen nyelvi képzés, oktatás
- gyermekprogramok
- orvosi ellátás
- munkalehetőség
- védőnő szolgálat megszervezése
- kulturális programok
- közösségi programok
- játszótér
- fagyizó

Tomajmonostora (n=6): a településen csupán hatan voltak a válaszadók). Még így is többen említették az iskolában a szakkörök hiányát. Ezen kívül az utak javítását hangsúlyozták még.

Infrastruktúra

- jobb utak

Szolgáltatás

- szakkörök
- munkalehetőségek

A megfogalmazott igényekből látható, hogy a járás településein élők szerint igény és szükség lenne egyrészt a gyermekeknek biztosított bölcsődei ellátás megszervezésére, a már meglévő óvodai, iskolai ellátás színvonalának javítására bizonyos településeken. A szabadidőhöz kapcsolódóan leggyakrabban a kisebbeknek szóló játszótér, játszóház és célirányosan szervezett programok iránti igény jelent meg, de sokszor került említésre a településeken élő fiatalok kulturált szabadidő eltöltéséhez fontos szolgáltatások, infrastrukturális fejlesztések kialakításának igénye is. Szinte mindenhol megfogalmazódott az utak, kerékpárutak állapotának javításának szükségessége és a munkalehetőségek növelése.